

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE İLGİLİ GRAMER ÇALIŞMALARI

-BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ-

(Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim 1997, S. 110, s.121-163)

Arş. Gör. Çimen ÖZÇAM*

Sesten cümleye kadar bütün dil birliklerini, yapı, anlam ve görev bakımından inceleyen dilbilgisi, eğitimde ve kültürde, ana dilin ve milliyetin korunmasında son derece önemli bir rol oynar.

Ana dili; daha çocukluk çağından itibaren insanda bir dil duygusu oluşturan ve onu geçmişe bağlayan milli bir varlık görevindedir. Bu varlığın korunabilmesi ise yapılan gramer çalışmalarına bağlıdır.

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar" adlı makalesinde gramer hakkında şöyle der:"Bilindiği üzere bir dilin yazı ve edebiyat dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğüdür. Öteki de dilin kelimelerini söz haline getiren , o dilin yapı ve işleyiş kurallarını bir sistem halinde içine alan grameridir. Sözlük ve gramerler, dili kuşaklar arasında unutulmaktan kurtaran, onları birbirine bağlayan bağlardır. Gramer aynı zamanda bir dilin sağlıklı olarak gelişmesinin de anahtarıdır. Bu bakımdan dil ve kültür varlığımızın korunmasında ve devamında önemli bir etken durumundadır."¹

Gramer sözcüğü, Yunanca'da "Yazı" anlamına gelen gramma (<graphein = yazmak) kökünden gelmektedir. Bu kök kelimedden Yunanca grammatike, Latince grammatica, Fransızca grammaire, İngilizce grammar, Almanca grammatik sözcükleri türemiştir.²

Gramer veya dilbilgisi, Türk Dil Kurumu' nun çıkarmış olduğu Türkçe Sözlük' te şöyle tanımlanır: "Bir dilin ses, biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim."³

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde gramer şöyle tarif edilir : "Bir dili bütün yönleriyle inceleyen ve bağlı olduğu kaideleri ortaya koyan ilim."⁴

Türk Ansiklopedisi' nde ise : "Geniş manasıyla dilin kullanımında yerleşmiş kurallara göre, dili meydana getiren sesleri (phonèmes), şekilleri(morphèmes) veya (A. Martinet'ye göre Monèmes), kelimeleri yapı ve dizi ameliyelerini, usûllerini, kelime sınıflarını, çekimlerini, cümledeki vazife ve münasebetlerini sistemli olarak inceleyen linguistik kolu."⁵ olarak geçer.

Meydan Larousse' da şu tanım yer alır : " Bir dili veya diller bütününcü inceleyen bilim dalı."⁶

Muharrem Ergin "Dilbilgisi, bir dili bütün cepheleriyle inceleyen bilgi koludur ." ⁷ der.

Tahir Nejat Gencan,"Dilbilgisi"adlı kitabında grameri : "Dillerin doğuşu, gelişmeleri, yapılaş özellikleri... gibi nitelikleri konu edinen; doğru, düzgün kullanım yollarını gösteren bilgilerin tümüdür."⁸ diye tanımlar.

Tabii ve canlı bir varlık olan dilin, zaman içerisinde, bazı sebeplerle birtakım değişikliklere uğradığını görmekteyiz. Dilin bünyesindeki bu değişiklikler ve gelişmeler dil kuralları içinde meydana gelir. "Bir dilin sesleri, kelime ve cümleleri tabiatındaki öbür bütün varlıklar gibi birtakım kurallara ve kanunlara bağlıdır, oluşları ve değişimleri yönlerinden bir düzen içinde bulunurlar"⁹

Dilbilgisi, bir dilin doğru bir şekilde yazılıp okunması ve konuşulması için gerekli bilgileri verir. Bunun için de en önemli rehber dilbilgisi (gramer) kitaplarıdır.

*Fırat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Zeynep Korkmaz, "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar",**Türk Dili (535)** ,Temmuz1996, s.3.

² Agop Dilâçar, "Gramer", **TDAY-Belleten (1971)**, s.83.

³ **Türkçe Sözlük**, TDK Yayınları, Cilt I, s.376.

⁴ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, "Dilbilgisi" maddesi, Cilt II, s.306.

⁵ **Türk Ansiklopedisi**, "Gramer" maddesi, Cilt XVIII, s.52.

⁶ **Meydan Larousse**, "Dilbilgisi" maddesi, Cilt III, s.698.

⁷ Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul 1986, (15. baskı), s.28.

⁸ Tahir Nejat Gencan, **Dilbilgisi**, İstanbul 1991, (16. baskı), s.9.

Agop Dilâçar, geniş anlamıyla alındığında, gramer; ses bilgisi (phonétique, phonologie), şekil ve görev bilgisi (morphologie, morphématique), dizi ve sözcük grupları bilgisi (syntagmatique), sözcük yapısı bilgisi (yapı ve türetme {formation et dérivation des mots}) ve söz dizimi bilgisinden (syntaks) başka, anlam bilgisini (sémantique, sémasiologie), sözcük bilgisini (leksicologie), deyim bilgisini (phrasiologie), kaynak ve kök bilgisini (étymologie), dil tarihini (histoire de la langue), yazımı (imlâ, orthographe), tecvidi (orthoépie) ve üslûp bilgisini (stylistique) de içine aldığını söyler.¹⁰

Araplar gramer için ilm-i sarf ü nahv veya kavâ'id terimlerini kullanmışlardır.

Gramer terimi için dilbilgisi sözcüğünü de kullanmaktayız. Fakat gramer denilen bilimin kapsamı ve ayrıntılarıyla, dilbilgisi sözcüğünün çerçevesine sığmadığını Agop Dilâçar TDAY-Belleten'de yayımladığı "Gramer" adlı makalesinde anlatmaktadır.¹¹

Agop Dilâçar, "Dilbilim" in grameri şu şekilde tanımladığını söylemektedir : "1- Biçim, söyleniş, cümle yapısı, anlam ve sözcük tarihi bakımından belirli bir düzenlilik gösteren sistemli sözcük gruplanmalarından meydana gelen dilin, bu yönden incelenmesi.

2- Belli bir çağda belli bir dilin bu bakımdan incelenmesinin konusu olan görüngüler ve bunların sistemi.

3- Bu görüngüleri yöneten kurallar.

4- Bu kuralları öğreten ders kitabı.

5- Bir sözün yada yazının bu kurallara uyup uymama derecesi."¹²

Bu tanımlara göre gramerin yalnız dilbilgisi olmadığını söyleyen yazar, gramerin bilgiye dayanmayan taraflarının da olduğunu ifade eder. Böyle olduğu halde gramer ve dilbilgisi terimlerini - yukarıda da bahsedildiği gibi- aynı anlamda kullandığımızı, ilkökul gramerlerine dilbilgisi denilebileceğini, yüksek öğretimde ise gramer teriminin kullanılması gerektiğini belirtmektedir.

Türleri : Kaynaklara baktığımızda pek çok gramer türü ile karşılaşmaktayız. Bunları toplu bir şekilde şöyle sıralayabiliriz:

1- Genel Gramer : Bütün dilleri inceleyerek, ortak kuralları ortaya koyar.

2- Mukâyeseli Gramer : Dilleri ve lehçeleri inceleyerek bunları birbirleriyle karşılaştırır, aralarında ilgi kurar.

3- Tarihî Gramer : Bir veya birçok dilin tarih içindeki gelişmesini inceler.

4- Tasvirî Gramer : Bir dilin sistemini anlatır, tarifli açıklamasını yapar.

5- Mantıkî Gramer : Şekle bakmadan, dildeki gramatikal kategorilerle mantıkî kategoriler arasındaki münasebetleri araştırır.

6- Açıklamalı Gramer : Bir dilin bütün yönlerini açıklar.

7- Öğretici veya Okul Grameri : Öğrencilerin anlayabileceği şekilde dil kurallarını anlatır, örnekler verir. Daha yüksek seviyede, bilginler ve akademikler tarafından hazırlanan gramerlere ise ilmî gramer, akademik gramer denir.

Bekir Çobanzâde, "Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usûlü" adlı eserinde gramerin türlerine (ilmî sarf, tasvirî sarf, mektebî sarf) yer verdikten sonra ilmî sarf ile mektep sarfları arasında fark olduğunu uzun uzun anlatır : "...Mektepte okuduğu sarf ma'lumatıyla âli müesseselere gelen talebe burada birden bire başka âleme düşüyor; evvelce bildiklerinin çok defa tamamıyla aksini öğrenmek mecburiyetinde kalıyor, diğer bilgilerde olduğu gibi "ma'lumatını derinleştirecek" yerde evvelce edindiklerini tamamıyla kafasından çıkarıp yeniden öğrenmek mecburiyetinde kalıyor. Bu vaziyette olan bir adamın en büyük duygusu, şüphesiz, evvelce okuduğu şeylere karşı düşmanlık ve pişmanlıktan

⁹ Tahsin Banguoğlu, **Ana Hatlarıyla Türk Grameri**, İstanbul 1979, s.19.

¹⁰ Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.83.

¹¹ Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.84.

¹² Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.85.

başka birşey olamaz. Kısadan söyleyecek olursak mektepte okutulan sarf yalnız mektep sarfı değil, aynı zamanda gayri ilmîdir."¹³

Tarihçesi: "Gramer doğuda eski din kitaplarını, batıda da eski edebiyat anıtlarını doğru anlamak zorunluluğundan doğmuştur."¹⁴

İlk gramerler Hintliler, Yunanlılar ve Romalılar tarafından yazılmıştır. İlk Arapça gramerin ise VII. yüzyılda yazıldığı bilinmektedir. Harezmi Türkleri'nden Zemaşerî, Arapçanın grameri üzerinde çalışmış olan büyük dilcilerden biridir.

"Türk dilinin sarfı, ilk defa 1075-94 senelerinde hükümet eden Abbâsî Halifesi Ebu'l Kasım Abdullah bin Muhammed Muktedî Biemrillah zamanında, müellifin özünün kaydına göre, 466 hicri senesinde yazılmış olan "Divânu Lûgati't-Türk"tür. Her ne kadar bu eser lûgat adını taşımakta ise de Türk dillerinin sarfı hususiyetlerine de büyük dikkat ve ehemmiyet vermiş ve bu hususta çok kıymetli kayıtlar yapmıştır."¹⁵

Divânu Lûgati't-Türk hakkında bunları söyleyen yazar sözlerine şöyle devam etmektedir: "İşte Arap usûlüyle 1. Türk sarfı, 11. asırdan sonra teşkil eden edebî dilin henüz meydana olmaması ve müellifin şimdiye kadar hemen hiç bir şark, bilhassa Türk sarfçısında görülmeven dehâ ve gayrete malik olması sayesinde şimdiye kadar yazılan sarflarımızın en ilmî ve en parlağı sayılıyor."¹⁶

Arapça olarak yazılan Divânu Lûgati't-Türk 'te, Karahanlı Türkçesinin yapısı, ses değışmeleri, isim hâlleri ve fiiller hakkında bilgi ve kurallar verilmiştir¹⁷

Avrupa ve Rusya' da ise ancak 18. asrın ortalarına doğru Türk grameri ile uğraşılmaya başlanmıştır.

Türk gramercilerinin eserleri incelendiğinde, Arap dili etkisinden kurtulamadıkları halde Avrupa ve Rus gramercilerinin kendi dillerinin kurallarına uygun olarak eserlerini meydana getirdikleri görülmektedir¹⁸

Zeynep Korkmaz da "X. yüzyıldan başlayarak İslam medeniyeti alanına girmiş olan Türk dünyasında Araplara ve diğer yabancılara Türkçeyi öğretmek üzere yazılmış gramer veya gramer-sözlük karışımı eserlerin çoğu Arap, bazıları da Fars dilindedir. Bu eserlerde Türkçenin kuralları Arap dilinin kalıplarına göre düzenlenmiştir. Divânu Lûgati't-Türk (M. 1073), Kitâbü'l- idrâk li- Lisani'l- etrâk (M.1312), Mukaddimetü'l- edeb (13. yüzyıl), Ettuhfetü'z-Zekiye (14. yüzyıl) gibi Türk kültürünün kaynak eserleri, bunun tipik örnekleridir"¹⁹ diyerek Türk gramercilerinin Arap ve Fars dilleri etkisinden kurtulamadıklarını belirtmektedir.

Kaşgarlı Mahmud, XI. yüzyılın II. yarısında yazdığı; bu alanda önemli eserlerinden biri olan ve henüz elimize geçmeyen , Kitâbu Cevâhîrî'n-Nahv fi Lûgati't Türk (Türk Dilinin Nahiv Cevherleri Kitabı) adlı eserinden Divânu Lûgati't-Türk'de bahsetmektedir.

Bergamalı Kadri tarafından yazılıp 1530'da Kanûnî Sultan Süleyman'ın veziri İbrahim Paşa'ya sunulan Müyessiretül-Ulûm'u Anadolu bölgesinde yazılmış ilk Türk dili grameri olarak gösterebiliriz. Eser XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır.²⁰

Bu arada, Tanzimat dönemine gelinceye kadar, gramer alanında bir boşluk kendisini göstermiş, Tanzimattan Cumhuriyete kadar olan dönemde ise gramer çalışmaları artmıştır. Bu gramerlerin genel olarak Arapça gramer metodları ile yazıldığını ve Arapça terimler kullanıldığını belirten Zeynep Korkmaz, aynı makalesinde "Cumhuriyet öncesinde yazılmış olan bazı gramer kitaplarında ise, Hüseyin Cahit (Yalçın)'ın Sarf ve Nahv (1908)'inde olduğu gibi,

¹³ Bekir Çobanzâde, **Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usûlü**, Bakü 1926, s.188.

¹⁴ Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.123.

¹⁵ Bekir Çobanzâde, **a.g.e.**, s.192.

¹⁶ Bekir Çobanzâde, **a.g.e.**, s.193.

¹⁷ Türk Ansiklopedisi, Cilt XVIII, s.57.

¹⁸ Bekir Çobanzâde, **a.g.e.**, s.203.

¹⁹ Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, Ankara 1992, s.VII.

²⁰ Zeynep Korkmaz, **a.g.m.**, s.4.

Fransız grameri ölçü alınmıştır. Dolayısıyla daha sonraki dönemde, gramerimize onun başlattığı bir Fransız etkisi hâkim olmuştur." diyerek gramer kitaplarımızdaki Fransız dili etkisinden de bahseder.²¹

Tanzimat ve Servet-i Fünûn devirlerinde Arapça, Farsça ve Türkçenin karması durumundaki Osmanlıca'yı daha anlaşılır bir dil durumuna getirme çabası vardır.

Yeni Türk harflerinin kabulünden (1928) sonra, Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmaları oldukça büyük bir gelişme göstermiştir. Bu yıllarda, ders kitabı mahiyetinde kalmış gramer kitaplarıyla, daha sonraki yıllarda gramerin bir yönünü ele alan çalışmalar çokça karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde millî bir kültür dili oluşturulması ve dolayısıyla bu dilin kendi yapısına uygun bir gramerinin hazırlanması fikri ortaya konmuştur. Türk Dili Encümeni'nce 1928 yılında hazırlanan "Muhtasar Türkçe Gramer" bu konudaki ilk denemedir.²²

Zeynep Korkmaz'ın da belirttiği gibi; "Bizde, Cumhuriyet devrinde yazılan gramerler, elbette Türkçeye değer veren, Türkçeyi temel alan önemli eserlerdir. Yalnız belirtmek gerekir ki, bunlar dilimiz üzerinde genel çizgileri ile duran okul gramerleri niteliğindedir. Bunlarda dilin ayrıntılarına inilmemiştir. Bunları malzeme ve ulaştıkları sonuçlar ile besleyecek derinlemesine monografiler yazılmamıştır. Yazılanların da sayısı çok azdır."²³

Bu çalışmada Bergamalı Kadri Efendi'nin "Müyessiretü'l-Ulûm" adlı eserinden başlayarak tespit edebildiğimiz Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmalarını kronolojik sırayla verdik. Fakat yabancı dillerle yazılmış Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarını verirken, yazarlarının soyadlarına göre alfabetik sırayla vermeyi uygun bulduk. Yer verdiğimiz çalışmaların bir kısmı Türkiye Türkçesi gramerini bütünüyle inceleyen ,bir kısmı da gramerimizin bir yönünü ele alan çalışmalardır.

Çalışmamızda, tespit edebildiğimiz bütün eserleri tanıtıcı bilgiler vermek istememize rağmen ; bir kısmına ulaşamadığımız, bir kısmını gerekli görmediğimizden ve hepsini tanıtmanın makale boyutlarını aşacağını da düşünerek, sadece bazıları hakkında bilgi verdik.

Yabancı dillerle yazılmış Türkiye Türkçesi gramer çalışmalarında, Türkiye Türkçesi ile birlikte ele alınan lehçe ve dillerin de yer aldığı çalışmaları makalemize aldık.

Daha sonra makalemizde yer alan yazar isimlerinin rahatlıkla bulunabilmesi için, yazarlarımızın soyadlarına göre bir indeks düzenledik. Burada isimlerin karşısına da, daha önceki bölümlerde aldıkları sıra numaralarını verdik.

Bu makalenin yazılmasındaki amacımız,Türkiye Türkçesi ile ilgili gramer çalışmalarını biraraya getirmektir.Böyle bir çalışmada bazı eksikliklerimiz olabilir. Bu eksikliklerin muhtemel tenkitlerle ve ilerideki çalışmalarla giderilebileceğini düşünüyoruz.

A- TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE İLGİLİ TÜRKÇE GRAMER ÇALIŞMALARI

1- Bergamalı Kadri, Müyessiretü'l-Ulûm (Çeviren: Besim Atalay, 1946), yazılışı 1530, 182 s.

²¹ Zeynep Korkmaz, **a.g.m.**, s.4.

²² Zeynep Korkmaz, **a.g.m.**, s.5.

²³ Zeynep Korkmaz, **a.g.m.**, s.5.

Bu eser Bergamalı Kadri tarafından 1530¹ yılında İstanbul'da yazılarak Kanunî Sultan Süleyman'ın sadrazamı İbrahim Paşa'ya sunulan, Anadolu Türkçesinin anayurtta yazılmış ilk gramer kitabıdır.

İncelediğimiz kitapta, bir tıpkıbasım ile çeviriyazılı metin ve dizin yer almaktadır. "Tıpkıbasım, asıl nüshası kaybolmuş bulunan eserin eldeki fotoğraflarından çekilmiştir."²

"Elimizde bulunan fotoğrafların aslı, bundan 34 yıl önce büyük Türk bilgini Bursalı Mehmet Tahir Bey üstadımızın özel kitapları arasında imiş. Gerek kendisinin gerek o zamanlar görmüş olanların yazdıklarına ve elimizdeki fotoğraflardan anlaşıldığına göre bu nüsha, eserin müellifi tarafından yazılmış veya görülüp düzeltilmiş olan bir nüsha değildir."³

Bergamalı Kadri hakkında hemen hiçbir şey bilinmiyor. Sadece Bergama'dan İstanbul'a giderek orada bu kitabı yazdığını, eserinden anlıyoruz.

Eser Besim Atalay tarafından 1946 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.

"Daha önce İtalyan Türkoloğu Alessio Bombaci tarafından yayımlanan Türkçenin en eski İtalyanca gramerleri yanında Besim Atalay'ın bu yayını XV - XVII. yüzyıl Türk dili ve bilhassa İstanbul ağzı alanında yapılacak araştırmalar için sağlam bir esas teşkil etmektedir."⁴

Bergamalı Kadri kendisinden önceki Türk gramer yazarları gibi, eserini Arapça kaidelere uygun olarak düzenlemiştir.

"Kitap, Batı Türkçesinin ana kurallarını kucaklaması yönünden çok değerlidir."⁵

Besim Atalay, adı geçen çalışmasında, Bergamalı Kadri'nin başka bir etki altında kalmadan eserini yalnız Arapça'yı örnek alarak meydana getirdiğini ve (diledüm ki bir acebce nesne ihtirâ' eyleyem ki kimse bu meydana at sıçratmamış ola.) cümlesinden ne Divânu Lûgati't -Türk'ü ne de kendisinden önce bu yolda yazılmış olan eserleri görmediğinin anlaşıldığını söyler. "Eski kaynakları görmemiş olduğuna göre dilimizin kurallarına yanlışsız temel atması kendisinin büyük bir zekâya ve ince bir çözümlene sungusuna (= kabiliyetine) sahip olduğunu gösterir."⁶

Fars dili kurallarının da Bergamalı Kadri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Hatta Farsçanın bazı kurallarının Türkçeye benzediğini eserinde belirtmiştir.

Arap gramer usûllerine göre düzenlenen 182 sayfalık bu eserin bölümlerini Besim Atalay şöyle sıralamıştır:

"99 sahife olan I. Kısımda kelimenin tarifi ve bölümlenmesi ile işe başlanmış; bütün fiillerin olumlu, olumsuz, etgen, edilgen şekilleri gösterilmiş, her birinin çekmeleri yapılmış sonra mekân, zaman, alet, küçültme, nispet, aşırılık isimleri bildirilmiştir.

II. Kısımda isimlerin çeşitleri, bükün şekilleri, sayılar, zamirler, zarflar, sorular, edatlar, isim takımları ve yapıları, tümleçler, hâl ve istisna şekilleri, işaret isimleri vb. verildikten sonra bir gazelin çözümlenmesi yapılmıştır. Bu arada bir takım deyimlerin kullanım şekilleri de gösterilmiştir. Bu Kısım 83 sahifedir.

Eserde yer yer sesli uyumuna aykırı hallerle beraber, Arapça kelimenin Türkçe kökler gibi kullanıldığı örnekler görülmektedir.

Eser şu cümlelerle sona ermektedir: "Bu kitâb bu arâda hatm olsun. Her tâyife lugatli lugatin tahkîk 'itmişler; bizde dahi bu nisbet olduğu için küstahâne şurû' eyleyüb gücümüz yetdüğince bir mikdâr söyledük. Çünkü bu bizüm

¹ Agop Dilâçar, *Dil, Diller ve Dilelik*, Ankara 1968, s.189'da bu tarih 1559-1560 olarak geçmektedir.

² Bergamalı Kadri, *Müeyyiretü'l-Ulûm*, (Çeviren: Besim Atalay), İstanbul 1946, s.V.

³ Bergamalı Kadri, *a.g.e.*, s.V.

⁴ E.V.Sevortyan, "Türk Dilelerinin VIII.Kurultayında Türk Dil Bilgisi", *TDAY-Belleten (1958)*, s.329.

⁵ Bergamalı Kadri, *a.g.e.*, s. X.

⁶ Bergamalı Kadri, *a.g.e.*, s. X.

itdügümüz ihtirâ'dur, ne kadar çok hatâları dahi varsa lutf eyleyüb ma'zur buyuralar. Tamam oldu şerif ismüfle ya Rabb. Tahrîren fi 25 Rabi'u'l-avval sanati" 976.⁷

Bergamalı Kadri'nin bu eserinin ilk Osmanlı-Türk sarfı olduğu, tek nüshasının da Bursalı Tahir Bey'de bulunduğu Bekir Çobanzâde tarafından da belirtilir.⁸

Ayrıca İsmail Ünver, Müyessiretü'l-Ulûm adlı eserin belli kişiler adına yazıldığını, yazıldığı dönem içerisinde önemli bir eser olmasına rağmen fazla tanınmamış ve okullarda okutulmamış olduğunu ifade eder.⁹

2- *Hacı Mehmed Zihni Efendi; Kavâid-i Türkiye*

Hakkında "O yıllarda Hacı Mehmed Zihni Efendi de (ölm. 1913) Kavâid-i Türkiye başlıklı yazma bir yapıt bırakmıştır."¹⁰ cümlesinden başka bir bilgiye sahip olamadığımız eserin yazılış yeri ve tarihine de rastlayamadık.

3- *Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi; Mikyasü'l -Lisân Kistasü'l -Beyân*, (Çeviren:Ali Ulvi Elöve, 1942), yazılışı 1847, basımı İstanbul 1881, 184 s.

Yazar eserinin girişinde, bu eserin yazılış sebeplerini anlatır. "Başlangıç" adı altındaki bölümde ise nahv, sarf, iştikak ve hattın tek bir ilim olduğundan bahseden ve Türk dilini orijinal bir şekilde çözümleyerek inceleyen yazar, dilimizi daima Arap ve Fars dilleriyle mukayese eder. Eser, beş "maksad", bir çok "bab", "Kısım", "nevi", "hasısa", ve "tenbih"lere ayrılmış 312 bölümden oluşmaktadır.¹¹

Bekir Çobanzâde bu eserin Müyessiretü'l-Ulûm gibi, Türk sarfçılığının inkişafı üzerine pek büyük bir tesiri olmadığını söyler.¹²

4- *Ahmed Cevdet ve Mehmed Fuad Paşa, Kavâid-i Osmâniye, İstanbul 1851.*

"Ahmed Cevdet Paşa, Fuad Paşa ile birlikte yazdığı Kavâid-i Osmâniye adlı eserinde, dilimizi Osmanlıca diye tanımlayarak, bunun Türkçe, Arapça ve Farsçadan karma olduğunu; ancak Türkçenin diğer ikisinden sonra geldiğini belirtir. Tabii olarak bu tespitiyle, biraz okumaya başlayan ve hayatı tanımak ve bilmek için henüz gözünü açan Türk çocuklarına bu suretle yapma ve anlamsız bir kaidecilik öğretilmiş oluyordu. Buna rağmen bu eser, memnuniyetle karşılanmıştır."¹³

143 sayfalık taş basması bu eserin ana bölümleri şunlardır: 1- Takrîz, 2- Mukaddime , 3- İsim, 4- Sıfat, 5- Kinâyât (zamirler), 6- Fiil, 7- Edevât (edatlar) ve ek olarak da cümle. Her bölüm Türkî, Farisî ve Arabî olmak üzere üçe ayrılmıştır.¹⁴ Ayrıca bu eser H. Kellgren tarafından 1855 yılında Almancaya çevrilmiştir. (H. Kellgren, Grammatik der Osmanischen Sprache, Helsinki 1855)¹⁵

5- *Ahmed Cevdet Efendi , Medhal-ı Kavâid, İstanbul 1851.*

Ahmed Cevdet ve Mehmed Fuad Paşanın yazdıkları "Kavâid-i Osmâniye" adlı gramer kitabının "sübyan" mektepleri için yine taş basması olarak hazırlanmış 55 sayfalık özetidir. Bölümleri şunlardır: 1-Muallimlere lâzım olan malûmat, 2-Mukaddime, 3- İsim, 4- Sıfat, 5- Zamir, 6-Masdar, 7-Fiil, 8-Fer'î Fiil (ortaç, participle), 9-Edevât, 10-Hatime.¹⁶

6- *Fazlullah Han, Lûgat-i Türkî, Kalküta, 1852.*

⁷ Bergamalı Kadri, a.g.e., s. 114.

⁸ Bekir Çobanzâde, a.g.e., s. 210.

⁹ İsmail Ünver, "Türkiye'de Osmanlıca Öğretiminin Dünü, Bugünü", *Türkoloji Dergisi*, Cilt X, Sayı 1, s.24.

¹⁰ Agop Dilâçar, "Gramer", *TDAY-Belleten (1971)*, s.132.

¹¹ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

¹² Bekir Çobanzâde, a.g.e., s. 213.

¹³ Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara 1995, s.27.

¹⁴ *Türk Ansiklopedisi*, "Gramer" maddesi, Cilt XVIII, s.58.

¹⁵ Agop Dilâçar, a.g.m., s.131.

¹⁶ Agop Dilâçar, a.g.m., s.131.

Eser, Fars dilinde Babür'ün halefi Mehmed Evrengizib'in oğlu namına tertip olunmuş bir lûgattır ki içinde sarfa dair bilgiler de bulunmaktadır. Müellif kitabının sarf bölümünde fiil, isim, edat ve lahikâlardan bahseder.¹⁷

7- *Abdullah Râmiz Paşa; Lisân-ı Osmânînin Kavâidini Hâvi Emsile-i Türkî, İstanbul 1866, 199 s.*

Fiil bölümünün geniş bir şekilde işlendiği bu eserin bölümleri şunlardır: Mukaddime, I.bap: İsim ve isimlere lâhik edatlar; sıfat ve bunlara mütelâhik edatlar; zemair; II. bap: Fiil ve buna ilhak kılınan hurufat; fer'î fiil; III.bap: Edatlar ve hurufu atife ve rabîta; hurufu nidâ. Hatime.¹⁸

8- Ahmed Cevdet Paşa; *Kavâid-i Türkiye, İstanbul 1875, 45 s.*

Türkiye'de sarfçılığın temel taşını atan eserlerden olan bu gramer kitabının bölümleri şunlardır: 1- Mukaddime , 2- İsim, 3- Sıfat, 4- Zamir, 5- İsm-i işaret, 6- Mübhemat (belgisiz sıfatlar, zamirler, edatlar), 7- Mastar, 8- Fiiller, 9-Fer'î fiil, 10- Edevât.¹⁹

9- *Süleyman Hüsni Paşa; İlm-i Sarf-ı Türkî, İstanbul 1875 (II. baskı 1878; 1891 ?)*

Harbiye Mektebi nazırı ve Şıpkı kumandanı Süleyman Hüsni Paşa askerî mektepler için taş basması 57 sayfalık bu grameri yayımlamıştır.²⁰ "Süleyman Paşa'nın eserinde dokuz kelime türü varmış gibi görünüyorsa da, bu onun üçlü tasnifi genişletmesiyle ortaya çıkan bir durumdur."²¹

10- *Ahmed Cevdet Paşa, Belâgat-ı Osmâniyye, İstanbul 1880.*

"Eser güzel telâffuz edilir sözlerle, sanatkarâne eser yazmanın evvelce Arap edebiyatında meydana konulmuş kaide ve nazariyelerini, Osmanlı Türkçesine tatbik yoluyla te'lif edilmiştir. " Osmanlı Türkçesinin kaideleri Fârisî'deki kaidelerden daha ziyadedir" gibi yahud " Osmanlı Türkçesinin tasrif sigaları her lisandan daha geniş ve mükemmeldir." gibi uzun araştırmalar sonunda varılmış dilbilgilerine dayanarak yazılmış bu edebî ilimler kitabı, kendi devrinde Türkçeye büyük hizmet etmiş eserdir. Aynı eser bugün de eski edebiyat görüş ve bilgilerini inceleyecekler için aynı ölçüde faydalıdır."²²

11- *Selim Sâbit, Nahv-ı Osmânî, İstanbul 1881.*

12- *Selim Sâbit, Sarf-ı Osmânî, İstanbul 1881.*

Bu sarf kitabında Türkçe kelime türleri olarak isim, sıfat, kinâyât, fiil ve edevât gösterilmiştir.²³

13- *Ali Nazîmâ; Lisân-ı Osmânî, İstanbul 1884 (1888 ?)*

14- *Mehmed Rıfat; Külliyyât-ı Kavâid-i Osmâniye, İstanbul 1885.*

15- *Mihri; Mutavvel Sarf-ı Osmânî, İstanbul 1888.*

16- *Şemseddin Sami; Nev Usûl Sarf-ı Türkî, İstanbul 1892.*

Temel olarak Türk dilinin (Osmanlıca'nın) yapısını gözönünde tutan eserlerdendir.²⁴ Eserde kelime türleri sekiz olarak gösterilmiştir: İsim, sıfat, zamir (kinâyât), fiil, kayd, hurûf-ı ılsak, revâbit ve nidâ.²⁵

17- *Tâhir Kenan; Kavâid-i Lisân-ı Türkî, İzmir 1892, 400 s.*

Bu gramer kitabında kelime türleri Arapçanın etkisi altında üçle sınırlandırılmış, diğer kelime türleri bunların içinde verilmeye çalışılmıştır. Kelime türü olarak sadece isim, fiil ve edatlar gösterilmiştir.²⁶

18- *B. Zeki; İlaveli Sarf-ı Osmânî, İstanbul 1310 (1893-1894?)²⁷*

¹⁷ Bekir Çobanzâde, a.g.e., s. 214.

¹⁸ Agop Dilâçar, a.g.m., s.131

¹⁹ **Türk Ansiklopedisi**, Cilt XVIII, s.58.

²⁰ Agop Dilâçar, a.g.m., s.131

²¹ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

²² Nihad Sâmî Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, Cilt II, s.961.

²³ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

²⁴ **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Cilt II, s.307.

²⁵ İsmail Ünver, a.g.m., s.26.

²⁶ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

²⁷ Yazarın ismi Agop Dilâçar ve İsmail Ünver'in zikredilen makalelerinde B. Zeki olarak geçmektedir.

19- *Ferâizcizâde Mehmed Şakir Efendi; Perseng-i Sarf-ı Lisân-ı Âdemî ve Şükûfenisâr-ı Zebân-ı Umûmî ve Osmânî 1894, 363 s.*

"XIX. yüzyıl sonlarında, 1894'te Ferâizcizade Mehmed Şakir Efendi (1853-1911) de, Osmanlıca'yı Hz. Âdem'in konuştuğu dili "genel dil" sayarak bunun gramerini Perseng-i Sarf-ı Lisân-ı Âdemî ve Şükûfenisâr-ı Zebân-ı Umûmî ve Osmânî (yani, Genel ve Osmanlı diline çiçek saçan ve onu Hz. Âdem dili grameri ile denkleştiren taş, 363 sayfa, yazma, Fatih Millet Kitaplığı) adlı yazma yapıtında açıklamıştır."²⁸

20- *Manastırlı Mehmed Rifat; Hâce-i Lisân-ı Osmânî, İstanbul 1894 -1895, 3 Kısım 550 s.*

21- *Necip Âsım; Osmanlı Sarfı, İstanbul 1894.*

22- *Ömer Sıdkı; Mükemmel Kavâid-i Lisân-ı Osmânî, İstanbul 1894, 2 Cilt.*

23- *Mehmed Sadık; Üss-ü Lisân-ı Türkî, İstanbul 1897.*

Müellifin bu eserinde kelime türleri olarak isim, sıfat, kinâyât, fiil ve edevât gösterilmiştir.²⁹

24- *Yanyalı Ali Rıza Efendi; "Okuma Yazma Bitiği", yazılışı 1898, (basımı Kastamonu 1909)*

25- *Şeyh Ali Vasfî Efendi; Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî, İstanbul 1900.*

Şeyh Ali Vasfî Efendinin bu eseri Meşrutiyet yıllarında okullarda en çok kullanılan gramerler arasında idi.

26- *Şeyh Ali Vasfî Efendi; Mufassal Nahv-ı Osmânî, İstanbul 1900.*

27- *Mehmed İhsan; Hülâsa-i Lisân-ı Türkî, İstanbul 1902.*

28- *Yusuf Talibzâde Tiflisî; Kitâb-ı Teshilü'l- Kavâid (Türk Dilinin Sarf ve Nahvına Dair Kavaidi Asan Vechile Beyan Eder), Bakü 1902, 119s.*

29- *Ahmed Rasim; Amelî ve Nazarî Talim-i Lisân-ı Osmânî, İstanbul 1890 (III. baskı 1906), 245 s.*

Ahmed Rasim bu gramerinde Türkçe kelime türlerini üçle sınıflandırmış, tasnif etmiştir. Bunlar isim, fiil ve edatlardır.³⁰

30- *Salih İhsan; Osmanlı Lisânı, İstanbul 1323 (1906-1907).*

31- *Yalçın, Hüseyin Cahid; Türkçe Sarf ve Nahv, İstanbul 1908.*

Meşrutiyet yıllarında okullarda okutulan eserlerin başında gelen bu eserinde Hüseyin Cahid(Yalçın), kelime türleri olarak bugünkü sınıflandırmaya yaklaşan bir tasnif yapar. Kelime türleri olarak isim, sıfat, zamir, fiil, edat, zarf ve nidâyı işlemiştir.³¹

32- *Komisyona, Mufassal Yeni Sarf-ı Osmânî, İstanbul 1908.*

33- *Muallim Naci; Tâlim-i Kıraat, III. Kısım İstanbul 1895-1907, IV. Kısım, İstanbul 1909-1912.*

34- *Ahmed Hadi Maksudî; Türkî Sarf, Kazan 1910.*

35- *Mesud ve Atf; Mükemmel Kavâid-i Osmânîye, İstanbul 1912.*

36- *Emre, Ahmed Cevat; Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahvi, 3 Kısım, İstanbul 1912-1913.*

Ahmed Cevad'ın Fransız Lisâniyat metodunu uygulamaya çalıştığı³² bu eserinde kelime türleri isim, sıfat, zamir, fiil, edevât ve nidâ olmak üzere altı olarak gösterilmiştir.³³

37- *Askerî Rüştüye Komisyonu; Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv, 2 Cilt, İstanbul 1913.*

Bu eserde Türkçe kelimeler yedi türe ayrılmıştır. Bunlar isim, sıfat, zamir, fiil, edat, zarf ve nidâdır.

38- *M. Abdülkadir; Kavâidü'l-Lisân-ı Türkî, Bağçesaray 1914.*

39- *İleri, Celâl Nuri; Türkçemiz, İstanbul 1917.*

²⁸ Agop Dilâçar, a.g.m., s.129.

²⁹ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

³⁰ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

³¹ İsmail Ünver, a.g.m., s.26.

³² **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Cilt II, s.307.

³³ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

40- Maarif Nezareti Sarf Ercümeni; Sarf ve Nahv-ı Türki, 3 Cilt, İstanbul 1920-1921.

41- Emre, Ahmed Cevat; Türkçe Sarf ve Nahiv, 3 Kısım, İstanbul 1923.

42- Köprülüzâde Mehmed Fuad ile Süleyman Saip, Türk Dilinin Sarf ve Nahvi, 5 Kısım, İstanbul 1923.

43- Sander, Mithat Sadullah; Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv, İstanbul 1924.

44- Ahmed Rasim; Yeni Sarf ve Nahv Dersleri, İstanbul 1925.

Ahmed Rasim, bu ders kitabında, incelediği kelime türleri olarak bugünkü sınıflandırmaya çok yaklaşan bir tasnif yaparak kelime türlerini yediye ayırmıştır.³⁴

45- Bekir Çobanzâde; Türkçenin Öğretilmesinde Metod, I. Cilt 1925, II. Cilt 1927.

46- Dilmen, İbrahim Necmi; Gramer, İstanbul 1928.

47- Türk Dili Encümeni; Gramer Hakkında Rapor (Muhtasar Türkçe Gramer), İstanbul 1928, 69 s.

Yeni harflerle yazılmış ilk Türkçe gramer kitabıdır. Türk Dili Encümeni 1928 yılında "Gramer Hakkında Rapor"a ek olarak 69 sayfalık "Muhtasar Türkçe Gramer"i eski ve yeni harflerle karışık dizilmiş bir şekilde yayımlamıştır. Gramerin bölümleri şunlardır: I. Fasıllar: Fonetik (Savtiyat): Ses ve harfler; sadalı harfler, sadasız harfler; sadalı harflerin ahvali; ahenk, ahengin bozulduğu yerler; hece. II. Fasıllar: Şekliyat: Umumî fikirler; A. Lâhikalar: 1. Teşkil ve tadil (iştikak) lâhikaları 2. Tasrif lâhikaları B. Fiillerin tasrifine hizmet eden lâhikalar, zamanlar...³⁵

48- Server, Ziya; Türkün Yeni Dili, İstanbul 1928, 24 s.

49- Emre, Ahmed Cevat; Resimli Türk Dili - Türkçe Gramer (İlkmektep Sınıf 4), İstanbul 1929, 54 s.

50- Emre, Ahmed Cevat; Resimli Türk Dili - Türkçe Gramer (İlkmektep Sınıf 5), İstanbul 1929, 192 s.

51- Sander, Mithat Sadullah; Yeni Türkçe Gramer (Ortamektep Sınıf 1), İstanbul 1929, 288 s.

52- Sander, Mithat Sadullah; Yeni Türkçe Gramer (Ortamektep Sınıf 2), İstanbul 1929, 318 s.

53- Sander, Mithat Sadullah; Resimli İlk Gramer (Ortamektep Sınıf 3), İstanbul 1929, 96 s.

54- Sander, Mithat Sadullah; Resimli İlk Gramer (Ortamektep Sınıf 4), İstanbul 1929, 116 s.

55- Sander, Mithat Sadullah; Resimli İlk Gramer (Ortamektep Sınıf 5), İstanbul 1929, 218 s.

56- Yalkut, Sabri Cemil; Resimli Yeni Türkçe Gramer, 1929, 119 s.

57- İleri, Celâl Nuri; Gramer, İstanbul 1930, 80 s.

58- İleri, Celâl Nuri; İlk Gramer, (İlkmektep Sınıf 4) İstanbul 1930, 64 s.

59- İleri, Celâl Nuri; İlk Gramer, (İlkmektep Sınıf 5) İstanbul 1930, 77 s.

60- Dilmen, İbrahim Necmi; Gramer (Sınıf 4), İstanbul 1930, 125 s.

61- Dilmen, İbrahim Necmi; Gramer (Sınıf 5), İstanbul 1930, 198 s.

62- Dilmen, İbrahim Necmi; Türkçe Gramer, Kısım I, İstanbul 1930, 352 s.

63- Dilmen, İbrahim Necmi; Türkçe Gramer, Kısım II, İstanbul 1930, 432 s.

İbrahim Necmi'nin bu eseri Cumhuriyet döneminin ilk esaslı gramer kitabı olarak bilinmektedir.³⁶

64- Mehmed Faruk; Cumhuriyet Çocuklarına Resimli Türkçe Gramer (Sınıf 4), İstanbul 1930, 64 s.

65- Mehmed Faruk; Cumhuriyet Çocuklarına Resimli Türkçe Gramer (Sınıf 5), İstanbul 1930, 125 s.

66- Safa, Peyami; İlkmektepler Türk Grameri: I, İstanbul 1930, 160 s.

67- Emre, Ahmed Cevat; Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Lâyiha I, İstanbul 1931, 504 s.

Ahmed Cevat'ın bu eserinde önce "medhal" başlığı altında eski ve yeni dil bilgileri, lisân, kelimelerin neveleri ve lakırdı bölükleri konuları işlenmiştir. Daha sonra başlıca iki ana kısma ayrılan eserin içindekiler şunlardır: I. Kısım; 1- Nidâdan cümleye, 2- Mahlûklar, şeyler, fikirler ve isimler, 3- Erkeklik ve dişilik-cinsiyet, 4- Sayı - kemiyet, 5-

³⁴ İsmail Ünver, a.g.m., s.25.

³⁵ Agop Dilâçar, a.g.m., s.113,132-133.

³⁶ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt II, s.307.

Tayin, 6- Temsil; II. Kısım; 1- Aksiyon fiiller, 2- Subjekt, 3- Aksiyonun şumulu: Subjektif aksiyon, objektif aksiyon 4-II. objekt. Eserin II. cildi yayımlanmamıştır.³⁷

68- Emre, Ahmed Cevat ; *Resimli Türk Dili, (Sınıf 3), İstanbul 1931, 68 s.*

69- Ahter Necmettin-Onan, Necmettin Halil; *Dilbilgisi (Gramer) Ortamektep I, İstanbul 1931, 164 s.*

70- Ahter Necmettin- Onan, Necmettin Halil; *Dilbilgisi (Gramer) Ortamektep II, İstanbul 1931,192s.*

71- Atalay,Besim; *Türk Dili Kuralları I, İstanbul 1931, 110 s. .*

72- Toven, Mehmed Bahaeddin; *Yeni Türkçe Gramer, İstanbul 1931, 320 s,(II.baskı).*

73- Toven, Mehmed Bahaeddin; *Küçük Gramer, İstanbul 1931, 77 s.*

74- Safa, Peyami; *Türk Grameri,İstanbul 1931, 112 s.*

75- Emre, Ahmed Cevat ; *Resimli Türk Dili (Sınıf 4), İstanbul 1932, 190 s.*

76- Emre, Ahmed Cevat; *Resimli Türk Dili (Sınıf 5), İstanbul 1932, 494 s.*

77- Emre, Ahmed Cevat; *Yeni Türkçe Gramer, Ortamektep (Sınıf 2), İstanbul 1932.*

78- Bekir Çobanzâde; *Türk Dilinin Metodikası, Bakü 1932.*

79- Mahmut Fikri; *Türkçe Gramer, İzmir 1932, 47 s.*

80- Sander, Mithat Sadullah;*Türkçe Gramer., İstanbul 1932-1933, (VI. baskı).*

Mithat Sadullah' ın 5. sınıflar için hazırladığı bu ders kitabının ilk sayfasında, 1930 tarihli müfredat programından hareketle hazırlandığı belirtilmektedir. 160 sayfalık bu gramer kitabının içindekiler şunlardır: 1- Kelime, hece , harf ; 2- Türkçede âhenk kaidesi, 3- İsim, 4- Sıfat, 5- Zamir, 6- Mastar, 7- Fiil (Şahıs, zaman, kemiyet), 8- Hâl (zarf), 9- Edat, 10- Cümle ve çeşitleri (tam, aslî, mütemmim), 11- Basit gramer ve sentaks tahlilleri . Ayrıca, kitapta, her konuyla ilgili örnek kıraat parçalarına ve temrinlere bol miktarda rastlanmaktadır.

81- Emre, Ahmed Cevat;*Türkçede Kelime Teşkili Hakkında Bir Anket, 1. Kitap Ankara 1933, 2. Kitap Ankara 1933.*

82- Dilmen, İbrahim Necmi; *Yeni Türkçe Dersleri VIII, Türkçe Gramer, İstanbul 1933-1934.*

83-İbrahim Osman; *Dilbilgisi Bölümleri, Ankara 1933, 52 s.*

84- Duru, Kâzım Nami; *Türk Gramerine Yardımcı Kitap, İstanbul 1933, 62s.*

85- Emre, Ahmed Cevat; *Ekler Lûgatçesi, İstanbul 1934.*

86- Emre, Ahmed Cevat; *Türk Dili, (Sınıf 4), İstanbul 1934, 63 s.*

87- Emre, Ahmed Cevat; *Türk Dili, (Sınıf 5), İstanbul 1934, 127 s.*

88- Emre, Ahmed Cevat; *Dilbilgisi I, İstanbul 1934, 190 s.*

89- Dilmen, İbrahim Necmi;*Türkçe Gramer II, İstanbul 1934, 326 s.*

90- Dilmen, İbrahim Necmi; *Türkçe Gramer, (Sınıf 4), İstanbul 1934, 109 s.*

91- Dilmen, İbrahim Necmi; *Türkçe Gramer, (Sınıf 5), İstanbul 1934, 188 s.*

92- Sevinç, Kâzım; *Dilimizin Grameri, (Sınıf 4), İstanbul 1934, 48 s.*

93-Mehmed Faruk, *Türkçe Gramer, (Sınıf 4), İstanbul 1934, 63 s.*

94-Mehmed Faruk, *Türkçe Gramer,(Sınıf 5), İstanbul 1934, 135 s.*

95- Safa, Peyami; *Türk Grameri Sınıf 4, İstanbul 1934, 94 s.*

96- Safa, Peyami; *Türk Grameri Sınıf 5, İstanbul 1934, 128 s.*

97-Sander, Mithat Sadullah; *Yeni Türkçe Gramer Dersleri I, İstanbul 1934.*

Mithat Sadullah'ın bu eserinin Maarif Vekâletinin kararı ile lise, ortamektep, muallim ve hayat mekteplerinde okutulması kabul edilmiştir. 232 sayfadan oluşan bu kitap 1933 yılında İstanbul Tefeyyüz Kitaphanesi tarafından

³⁷ Agop Dilâçar, a.g.m., s.139.

yayımlanmıştır. Eserin 3. sayfasında, "Program" başlığı altında, kitabın hangi konulara yer verdiği belirtilir. Buna göre kitap : "Gramerin mahiyeti; kelime, hece, harf, harflerin taksimi, âhenk kaideleri; kelime aksamı. İsim ve muhtelif neveleri; Türkçe cem'i, izafet ve neveleri; sıfat, muhtelif neveleri, tavsifi terkipler; zamir ve muhtelif neveleri. (Kıraat ve imlâ vesilesiyle ayrıca siyah tahtada veyahut tahriri vazife vermek sureti ile her konu hakkında tatbikat) "³⁸ Bunların dışında eserde ekler konusu da detaylı bir şekilde verilmiştir.

Eserde işlenen konular, eserin bir ders kitabı olması vesilesiyle, oldukça basit bir şekilde verilmiş ve her konunun sonunda temrinler verilip öğrencinin bir parça üzerinde öğrenilen konuyu tatbik etmesi düşünülmüştür. Ayrıca işlenen konular hakkında bol bol örnek gösterilmiş, dönemin yazarlarının eserlerinden parçalar alınmıştır.

Yazar, bazı yerlerde notlar düşerek dönemindeki gramer tartışmalarına yer vermiş ancak kendisi bu konularda tafsilata girmemiştir. Mesela sıfat bahsinde yazar şunları söyler: "Sıfatın bu gibi yerlerde tamamıyla isim vazifesi gördüğü düşünülerek sıfatları doğrudan doğruya isim addetmeye doğru bir temayül varsa da bu fikir henüz resmen kabul edilmiş değildir. Esasen ortamekteplerde Lisânın felsefesiyle uğraşmaya lüzum görmediğimizden bir talebe kitabında bu bahisler üzerinde tafsilata girişmeyi doğru bulmadık."³⁹

Ayrıca yazar konuları anlatırken, yeri geldikçe , Arapça ve Farsça örnekler ve bunlar hakkında karşılaştırmalı bilgiler vermiştir.

98- Sander, Mithat Sadullah; *Yeni Türkçe Gramer Dersleri 2, İstanbul 1934, 240 s.*

99- Sander, Mithat Sadullah; *Türkçe İlk Gramer, Sınıf 3, İstanbul 1934, 96 s.*

100- Sander, Mithat Sadullah; *Yeni Türkçe Gramer Dersleri 4, İstanbul 1934, 116 s.*

101- Sander, Mithat Sadullah; *Yeni Türkçe Gramer Dersleri 5, İstanbul 1934, 151 s.*

102- Dalkılıç, Mithat Muhittin; *Gramer Kılavuzu, İstanbul 1935, 112 s.*

103- *Türk Dil Kurumu; Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından Türk Dili, Ankara 1935, I+ 68 s.*

104- Dilmen, İbrahim Necmi; *Türk Dilbilgisi Dersleri, Kısım I, İstanbul 1936, 79 s.*

105- Dilmen, İbrahim Necmi; *Türk Dilbilgisi Dersleri, Kısım II, İstanbul 1936, 168 s.*

Yazar tarafından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde okutulmak için hazırlanan bu eser 1936 yılında İstanbul Devlet Basımevi'nce yayımlanmıştır. Eserde şu konulara yer verilmiştir: Dil, ses, vokaller, konsonlar, fonemler; kelime kuruluşları, Güneş- Dil Analiz Metodu ve Güneş- Dil Analiz Örnekleri. Eserin yazılış amacının Güneş-Dil Teorisini benimsetmek ve yerleştirmek olduğu, incelediği konulardan belli olmaktadır. Zaten eserin 100 sayfalık bölümü bu konuyu kapsamaktadır.

106- Tankut, H. Reşit; *Güneş-Dil Teorisine Göre Dil Tetkikleri, Türk Dilbilgisine Giriş, İstanbul 1936, 73s.*

107- Dilemre, Saim Ali; *Genel Dil Bilgisi, Kısım 1, İstanbul 1937, 92 s.*

108- Sander, Mithat Sadullah; *Türkçe Doğru Yazma Usûlü, İstanbul 1937, 157 s.*

109- *Türk Dil Kurumu; Etimoloji, Morfoloji, Fonetik ve Semantik Bakımından Türk Dili Analiz Yolları, İstanbul 1937.*

110- Sander, Mithat Sadullah; *Türkçe Öğreneceklere Yardımcı İmlâ ve Gramer Kaideleri Özü, İstanbul 1938, 93s.*

111- Dilmen, İbrahim Necmi; *Cevheri Fiil, 1938.*

112- Dilemre, Saim Ali; *Genel Dil Bilgisi, İstanbul 1939, 505 s.*

113- Dilmen, İbrahim Necmi; *Genel Dilbilgisi 3 Cilt, 1939-1942.*

114- Güvemli, Zahir Sıtkı, *Yeni Gramer, İstanbul 1939.*

³⁸ Mithat Sadullah Sander, *Yeni Türkçe Gramer Dersleri*, İstanbul 1934, s.3

³⁹ Mithat Sadullah Sander, *a.g.e.*, s. 83.

115- Sander, Mithat Sadullah; *Tatbikatlı Türkçe Gramer Dersleri I, İstanbul 1939, 151 s.*

116- Arkın, R. Gökalp; *Ortaokulda Türkçe I, İstanbul 1940, 72 s.*

117- Banguoğlu, Tahsin; *Ana Hatlarıyla Türk Grameri, İstanbul 1940.*

Dil inkılâbı (1932- 35) yıllarında mekteplerden gramer dersleri kaldırılmıştı. 1940' lı yıllarda bu dersleri yeniden programa almak düşünülünce Tahsin Banguoğlu'ndan bir gramer kitabı hazırlaması istenir. Banguoğlu' nun hazırladığı bu kitap " Türkçenin ses bilgisi, şekilbilgisi ve sözdizimi kaidelerini ilmî metodlarla değerlendiren, Türk dilinin kurallarını kendi yapısı içinde tesbit eden ve aynı zamanda yeni terimlerle donatılan başarılı bir denemedir."⁴⁰

Eserin 2. baskısı 1979 yılında Dergâh yayınları arasında "Ana Hatlarıyla Türk Grameri Kılavuz Kitap" adıyla çıkar. 340 sayfalık bu eserin giriş bölümünde genel olarak gramer konusunda bilgi verilir. Daha sonra üç ana bölüme ayrılan eserin I. bölümü "Sesbilgisi" adını taşır. Burada Türkçenin sesleri, seslerin birleşmesi, benzeşmesi, sözün ezgisi konuları işlenmiştir. "Yapıbilgisi" adını taşıyan II. bölümde kelime çekimi, kelimelerin sınıflandırılması ve kelime yapımı konuları işlenir. III. bölümde, "Sözdizimi" başlığı altında, belirtme öbekleri ve yargı öbekleri anlatılmıştır. Eserin sonunda ise " Sonsöz", " Üretim Ekleri Cetveli" ve "Adlamalar Cetveli" yer almaktadır.

118- Sander, Mithat Sadullah; *Tatbikatlı Türkçe Gramer Dersleri II, İstanbul 1940 (II. baskı), 164 s.*

119- Toven, Mehmed Bahaeddin; *Türkçe Gramer El Kitabı, İstanbul 1940, 112 s.*

120- Arkın, R. Gökalp.; *1941-42 Ders Yılı Müfredatına Göre Ortaokul-Lise İçin Gramer Dersleri Özü, İstanbul 1941, 88 s.*

121- Arkın, R. Gökalp; *Ortaokulda Türkçe III, İstanbul 1941, 88 s.*

122- Bakşı, Mustafa- Evinç, Vehbi; *Dilbilik I, Adana 1941, 80 s.*

123- Banguoğlu, Tahsin; *Dil Bahisleri I, İstanbul 1941, 36 s.*

124- Emre, Ahmed Cevat; *Gramerimiz için, İstanbul 1941.*

125- Safa, Peyami; *Okul Grameri; İstanbul 1941, 78s.*

126- *Türk Dil Kurumu; Türkçe Gramer Elkitabı, İstanbul 1941, 100s.*

127- Tansu, Muzaffer; *Eksperimental Bakımından Türk Fonetigi, Ankara 1941, 43 s.*

128- Tansu, Muzaffer; *Türk Dilinin Entanasyonu, Tecrübi Etüd, Ankara 1941.*

129- Atalay, Besim; *Türk Dilinde Ekler ve Kökler, İstanbul 1942.*

130- Emre, Ahmed Cevat; *Türkçenin Yapılışı, İstanbul 1942, 111s.*

131- Banguoğlu, Tahsin; *Dil Bahisleri II, İstanbul 1942, 56s.*

132- Başman, Avni - Onan, Necmettin Halil; *Dilbilgisi, İstanbul 1942, 91s.*

133- Erbil, H. Nahit; *Dil Tekniği , Ankara 1942.*

134- Maarif Vekâleti; *Dilbilgisi, İstanbul 1942, 91s.*

135- Maarif Vekâleti; *Dilbilgisi, Ortaokul I, Ankara 1942, 176s.*

Bu gramer kitabı, Maarif Vekilliği'nce teşkil edilen özel bir komisyon tarafından ortaokullarda okutulmak için 7.7.1941 tarihinde Ankara'da toplanan "Gramer Komisyonu" ' nda kabul edilen esaslara göre hazırlanmış ve yayımlanmıştır. VII + 176 sayfadan ibaret olan ve döneminde ders kitabı olarak okutulan eser 13 bölüme ayrılmıştır: 1- Dil ve dilbilgisi, 2- Duygu ve düşüncenin ifadesi (cümle), 3- Kelimelerin ses bakımından yapıları, 4- Kelime çeşitleri, 5- İsim, 6- Sıfat, 7- Zamir, 8- Fiil, 9- Edat, 10- Zarf, 11- Bağ, 12- Ünlem, 13- Yazı işaretleri.

Ayrıca her bölümün sonunda konularla ilgili sorular yer almaktadır.

136- Safa, Peyami; *Dilbilgisi, İstanbul 1942, 62s.*

137- *Türk Dil Kurumu; İlk ve Orta Öğretim Gramer Terimleri, Ankara 1942, 28s.*

138- *Türk Dil Kurumu; Felsefe ve Gramer Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1942.*

139- *Teoman, Ali; Türkçe İzahlı Gramer, İstanbul 1943, 144s. (II. baskı).*

140- *Onan, Necmettin Halil; Dilbilgisi I, İstanbul 1943, VII+ 176s.*

141- *Onan, Necmettin Halil; Dilbilgisi II , İstanbul 1943, 119s.*

142- *Ağakay, Mehmet Ali; Türkçede Kelime Yapı Yolları, İstanbul 1943, 69 s.*

Bu küçük kitapçığın "Giriş" bölümünde yazar, dilin kelimelerden oluştuğuna değinerek, kelime kalıplarının öneminden, Türk dilinin dünyanın belli başlı ana dillerinden biri olduğundan ve bazı eklerimizin zenginliğinden bahseder. Kitabın yazılış amacının ise; bazı felsefe terimlerinin, dilbilgisi bakımından kuruluşlarının açıklanması olduğunu belirtir. Kitap, 2 ana bölümden oluşmaktadır. I. bölümde kelime yapımında kullanılan yollar, dil varlıklarından alınmış örneklerle açıklanmıştır. (s. 15-37). II. bölümde ise Türkçe felsefe terimlerinin açıklamalı listesi verilmiştir.

143- *Emre, Ahmed Cevat; Türkçede İsmın Temelleri, İstanbul 1943.*

144- *Pekel, Ali Galip ; Türkçede Kelime Üreme Yolları, İstanbul 1943.*

145- *Emre, Ahmed Cevat; Türk Dilbilgisi, Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişmeleri Üzerine Gramer Denemesi, İstanbul 1945, XXIII + 615s.*

Türk Dil Kurumu Kolbaşısı Ahmed Cevat tarafından hazırlanan bu eserde, zamanın Dil Kurumu' nun ilkelerine uyularak, uydurukça kelimelere sıkça rastlamaktayız. Eserin "Muhtaç Olduğumuz Gramer" başlıklı giriş bölümünde gramere önem verilmesi, "dili özleştirme ülküsü" ve eski gramerlerin Türk dilbiliminin isteklerine cevap veremediği belirtilmektedir.

Eser başlıca üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk yirmi sayfada dil hakkında bilgi verildikten sonra I. bölüm başlamaktadır. Bu bölüm "Anlam Bakımından Kelimeler" adını taşımakta ve burada eski-yeni eserlerden örnekler verilmektedir. II. Bölümde, "Yapılış Bakımından Kelimeler" adı altında, ekler üzerinde durulmuştur. III. Bölümde "Sözdizimi Bakımından Kelimeler" başlığı altında, cümle öğeleri, zarf - fiil, sıfat- fiil ve ekleri hakkında bilgiler verilmiştir. Yine bu bölüm içerisinde kipler, zamanlar, anlatım şekilleri ve ünlemler de anlatılmıştır. Eserin "Sonsöz" bölümünde yazar "klasik gramer" in eksikliklerini belirtirken şöyle der: "Klasik gramer konusunu, amacını, terimlerini, bölümlerini gerçekler ve bilimsel ilkeler üzerine kuramamıştır. Klasik gramerde konuyu teşkil eden dil kavramının alan genişliği çok daralıyor, içine dilin en önemli dal ve budaklarını alamıyor, karakterlerini gösteremiyor; böylece klasik gramer canlı dilin anlatış yöntemleriyle uğraşamıyor."⁴¹

146- *Atalay, Besim; Türkçede Kelime Yapma Yolları, İstanbul 1946.*

147- *Gencan, Tahir Nejat; Ortaokullar İçin Yeni Dilbilgisi, İstanbul 1946.*

148- *Göğüş, Beşir - Demiray, Kemal; Türkçe, Ankara 1946, VIII+194 + 17s.*

149- *Gencan, Tahir Nejat; Yazın Bilgileri ve Tarihsel Dilbilgisi, İstanbul 1947.*

150- *Başman, Avni -Gencan, Tahir Nejat - Onan, Necmettin Halil; Sander, Mithat Sadullah; Dilbilgisi, İstanbul 1948 (VIII. Baskı), 94s.*

151- *Emre, Ahmed Cevat; Osmanlıca Grameri, İstanbul 1948.*

152- *Ertan, Ali; Uygulamalı Dilbilgisi III, İstanbul 1948, 128s.*

153- *Özön, Mustafa Nihat - Demiray Kemal; Alıştırma Dilbilgisi, İstanbul 1948, 144s.*

154- *Sander, Mithat Sadullah; Türkçe İmlâ Kuralları ve Dilbilgisi Özü, İstanbul 1948.*

⁴⁰ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt II, s.307.

⁴¹ Ahmed Cevat Emre, **Türk Dilbilgisi**, İstanbul 1945, s.580.

- 155- *Seren, Necmi; Dilbilgisi Özeti, Ortaokul I, II, III, İstanbul 1948, 80s.*
- 156- *Dürder, Baha - Ediskun, Haydar; Uygulamalı Türkçe Öğretimi, İstanbul 1949.*
- 157- *Emre, Ahmed Cevat; Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri, I Fonetik, İstanbul 1949.*
- 158- *Demiray, Kemal; Dilbilgisi Lise I, II(2 Cilt), Ankara 1950.*
- 159- *Ediskun, Haydar - Dürder, Baha; Örnek Dilbilgisi Lise I, İstanbul 1950, 104s.*
- 160- *Üçok, Necip; Genel Fonetik (Ana Çizgileri), İstanbul 1951.*
- 161- *Gencan, Tahir Nejat; Dilbilgisi Lise I, II(2 Cilt), İstanbul 1951, 235s.*
- 162- *Sander, Mithat Sadullah; Türkçe Dilbilgisi Dersleri I,II, İstanbul 1951.*
- 163- *Göğüş, Beşir; Faydalı Dilbilgisi, 1957.*
- 164- *Ergin, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1958.*

15. baskısı 1986 yılında Boğaziçi Yayınları arasında çıkan 407 sayfalık bu eserin önsözünde, kitabın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde okutulan Türk Dilbilgisi derslerini içine aldığı; umumî Türk dilinin değil Batı Türkçesinin grameri olduğu ve bu Türkçenin tasvirî değil tarihî ve mukayeseli gramerinin verildiği belirtilmektedir. Her maddeye bir rakam verilen eser (704 maddeden oluşur) girişin dışında başlıca 3 ana bölüme ayrılmıştır. Girişte genel olarak dil, Türk dili ve tarihî gelişimi gibi konulara yer verilmiştir. I. bölümde "Sesler" üzerinde durularak sesin tanımı, Türkçedeki sesler, ses hususiyetleri, ses değişimleri gibi konulara yer verilmiştir. "Kelimeler" adını taşıyan II. bölümde kelimenin tanımı, yapı bakımından kelimeler (kökler- ekler) mana veya vazife bakımından kelimeler (isim, sıfat, zarf, zamir, fiil, edat) gibi konulara yer verilmiş, bu konular en küçük detayına kadar anlatılmıştır. III. bölüm "Kelime Grupları ve Cümleler" adını taşır ve kelime grupları hakkında genel bilgiler, kullanılışları, çeşitleri ve cümle konularından oluşur.

- 165- *Özdoğru, Nüvit; Türkçemiz, İstanbul 1958.*
- 166- *Banguoğlu, Tahsin; Türkçenin Grameri, Ankara 1959.*
- 167- *Banguoğlu, Tahsin; Türk Grameri, Ses Bilgisi, Ankara 1959, 306 s.*

Kitabın önsözünde "Türk gramerinin temelini ses bilgisi teşkil ediyor"⁴² görüşünden yola çıkan yazar, kitabının yazı lehçemizin genişçe bir "tasvirî grameri" olacağını belirtmektedir. Eser başlıca dört ana bölüme ayrılmaktadır: I. bölüm, "Türkçenin Sesleri" başlığı altında seslerin oluşması, vokaller, konsonlar ve seslerin nitelikleri konularından oluşmaktadır. II. bölümde "Seslerin Birleşmesi" başlığı altında hece, kelime içinde sesler, ses düşmesi ve ses türemesi konuları anlatılmış; III. bölümde "Seslerin Benzeşmesi" başlığı altında vokallerin benzeşmesi, vokal ile konsonların benzeşmesi, konsonların benzeşmesi ve ayrışma anlatılmış; IV. ve son bölümde ise "Sözün Ezgisi" başlığı altında vurgu, tonlama ve noktalama konularına yer verilmiştir. Ayrıca kitabın sonuna bir "Cetveller" bölümü eklenmiştir.

- 168- *Dizdaroğlu, Hikmet; Türkçede Sözcük Yapma Yolları, Ankara 1962.*
- 169- *Timurtaş, Faruk Kadri; Osmanlıca I (Eski yazı- Gramer- Metinler) İstanbul 1962.*
- 170- *Dizdaroğlu, Hikmet; Türkçede Fiiller, Ankara 1963.*
- 171- *Demiray, Kemal; Temel Dilbilgisi, 1963.*
- 172- *Ediskun, Haydar; Yeni Türk Dilbilgisi, İstanbul 1963, 414 s.*
- 173- *Tansu, Muzaffer; Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe, Ankara 1963.*
- 174- *Timurtaş, Faruk Kadri; Osmanlıca Grameri (Eski yazı ve İmlâ; Arapça, Farsça, Eski Anadolu Türkçesi, Aruz). İstanbul 1964.*

⁴² Tahsin Banguoğlu, **Türk Grameri, Ses Bilgisi**, Ankara 1959, s.5.

Kitabın önsözünde yazar: "Türk dili gramerlerinin yazılması ve bunlar içinde Osmanlıcada geçen Arapça ve Farsça kaidelere yer verilmesi Tanzimattan sonra başlamıştır. Daha önce bu diller ayrı ayrı öğretilmiştir"⁴³ dedikten sonra 1964 yılına kadar yazılan gramer kitaplarında Osmanlıca üzerinde durulmadığını belirtir.

Eser başlıca beş bölüme ayrılır. I. bölümde "Yazı ve İmlâ" başlığı altında harfler ve özellikleri; yazı çeşitleri; genel imlâ kuralları, Türkçe kelimelerin imlâsı, ses uyumları, imlâsı klişeleşmiş ekler, klişeleşmiş kelimeler gibi konular işlenmiş; II. bölüm "Arapça Kelime ve Şekiller" e ayrılmıştır. Burada aksam-ı seb'â, isim, mastar, ism-i fâil, ism-i mefûl, mübalağa sigaları, Arapça izafet, edatlar vb. konular anlatılmıştır. III. bölüm "Farsça Kelime ve Şekiller"e ayrılmış ve isim, isim tamlaması, sıfat, sıfat tamlaması, türemiş kelimeler, bileşik kelimeler, edatlar, kelimelerde ses değişimleri, fiil çekimi konularına yer verilmiştir. IV bölüm "Eski Anadolu Türkçesi" başlığını taşır. Burada imlâ ve örnekleri, fonetik hususiyetler, morfolojik hususiyetler konusu işlenmiştir. V. ve son bölümde "Edebî Bilgiler" başlığı altında aruz ve vezinleri anlatılmıştır.

175- Baymur, Fuat; *Türkçe Öğretimi*, İstanbul 1968.

176-Türel, Orhan; *Türkçe Gramer ve Konuşma*, Tokyo, 1968.

177- Bayrav, Süheyla; *Yapısal Dilbilimi*, İstanbul 1969.

178-Burdurlu, İbrahim Zeki - Kantarcı, İ; *Ortaöğretimde Türkçe Öğretimi*, İzmir 1971.

179-Hatiboğlu, Vecihe; *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara 1972. XVIII + 207s.

180-Hatiboğlu, Vecihe; *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1972.

181-Kükey, Mazhar; *Uygulamalı Örneklerle Türkçede Fiiller*, Ankara 1972.

182-Hatiboğlu, Vecihe; *Pekiştirme Kuralları*, Ankara 1973.

183- Yalçın, Cemil; *Özlü Türkçe Dilbilgisi*, Uşak 1973, 104 s.

184- Hatiboğlu, Vecihe; *Türkçenin Ekleri*, Ankara 1974.

Eserin, 1981 yılında Türk Dil Kurumu tarafından 173 sayfalık II. baskısı yapılmıştır. Yazar eserinin II. baskısının giriş bölümünde Türkçenin eklerinin özelliklerini ve önemini sıraladıktan sonra kitabında bugünkü yazı dilinde kullanılan başlıca Türkçe sözcüklerin eklerini incelediğini, sınıflandırdığını ve görevlerini belirttiğini anlatmaktadır. 160 sayfalık "Türkçenin Ekleri" kısmında ekler alfabe sırasına göre dizilmiş ve hepsi tek tek incelenmiştir.

185- Göknel, Yüksel; *Modern Türkçe Dilbilgisi*, İzmir 1974.

186- Kükey, Mazhar; *Uygulamalı Örneklerle Türkçenin Sözdizimi*, Ankara 1975.

187- Dizdaroğlu, Hikmet; *Tümcebilgisi*, Ankara 1976.

188- İmer, Kâmile; *Türkiye Türkçesinde Kökler*, Ankara 1976.

189- Demircan, Ömer; *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Birleşmeleri*, Ankara 1977.

190- Timurtaş, Faruk Kadri; *Eski Türkiye Türkçesi*, (Gramer-Metin-Sözlük XV. yüzyıl) İstanbul 1977.

Eserin 1981 yılındaki II. baskısının önsözünde Türk dilinin umumî gelişmesi ve Türkiye Türkçesi hakkında genel bilgi verilmiş daha sonra eser başlıca üç bölüme ayrılmıştır. "Ses Bilgisi" (fonetik) başlığını taşıyan I. bölümde vokaller ve konsonantlar hakkında detaylı bilgi verilmiş ; II. bölümde "Şekil Bilgisi" (morfoloji) başlığı altında isim, zamir, sıfat, zarf, edat, fiil ve partisip konularına yer verilmiş; III. bölümde ise örnek metinler verilmiştir.

191- Atabay, Neşe- Özel, Sevgi- Çam, Ayfer- Pıralı, N.; *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Ses Bilimi*, Ankara 1978.

192- Adalı, Oya; *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Ankara 1979, 117s.

⁴³ Faruk Kadri Timurtaş, *Osmanlıca Grameri*, İstanbul 1964, s.13.

Türkçe gibi eklemeli bir dil için biçimbirimim öneminden bahsedilen 117 sayfalık bu eserde genel olarak biçimbilim ve biçimlikten, Türkçe biçimbirimlerin bölümlendirilmesinden, ilişkileri açısından Türkçe biçimbirimlerden, işletiş ardılları ve türetim ardılları gibi konulardan bahsedilmektedir.

193- Demircan, Ömer; *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni, Türkiye Türkçesinde Sesler, Ankara 1979, 139s.*

Önsözde; eserin, Türk Dil Kurumu'nun XV. Kurultayı'nda karara bağlandığı gibi yazıldığı, yani eserde ses düzeninin eş zamanlı bir yöntemle ele alındığı ve ses bilim alanındaki ilerlemelere yer verilmeye çalışıldığı anlatılmaktadır. Eser başlıca üç bölüme ayrılmıştır: I. bölüm "Sesbilim" başlığını taşımakta ve seslerin oluşumu, seslerin kullanılışı gibi konulara yer vermektedir. II. bölüm "Uygulama" adını taşır ve Türkiye Türkçesindeki sesler ve özellikleri hakkında bilgi verir. III. bölümde ise "Üretimsel Yaklaşma" başlığı altında, Türkçedeki ünlü ve ünsüzlerin ayrırcı özellikleri anlatılır.

194- Demircan, Ömer; *Türkiye Türkçesinin Ses Dizgesi, Ankara 1979.*

195- Gencan, Tahir Nejat; *Dilbilgisi, Ank 1979, XIV + 602 s.*

Bu eser dört bölümden oluşmaktadır. "Giriş" başlığı altındaki I. bölümde; dil ve yazı; Türkçenin yapısı ve dünya dilleri arasındaki yeri; yazı, dillerin çeşitlenmeleri, Türkçenin tarihçesi ve zenginliği konularına yer verilmiştir. "Sesbilgisi" başlığı altındaki II. bölümde ,öncelikle sesler ve özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra ünlü uyumu, ünsüzler, sözcük kökleri ve ekler , vurgu ve ton konuları ele alınmıştır. "Sözdizimi" başlığı altındaki III. bölüm, kitabın en uzun bölümünü oluşturur. "Dilbilgisinde bölümler" yan başlığı ile başlayıp tümcenin öğeleri, bileşik tümceler, adlar, sıfatlar türetme, bileşik sözcükler, adılar, eylemler, belirteçler, ilgeçler, bağlaçlar ve ünlemler konularına yer verir.

"Anlambilgisi" başlığını taşıyan IV. bölümde; anlatım, anlam bilgisinde bölümler, sözcük, sözcüğe anlam kazandıran etmenler, anlatış bilgisi; Türkçenin özellikleri; atasözü; yazım bilgileri, ölçü, koşuk biçimleri, Divan koşuk biçimleri, yeni koşuk biçimleri; yabancı dil kuralları; noktalama işaretleri ve yazım kuralları yer alır.

196- Selen, Nevin; *Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi, Ankara 1979.*

197- Tekin, Halil; *Okullarımızdaki Türkçe ve Türk Dili Öğretimi, Ankara 1980.*

198- Zülfikar, Hamza ; *Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi, Ankara 1980, 305s.*

199- Atabay, Neşe-Özel, Sevgi-Çam, Ayfer; *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi, Ankara 1981. 131s.*

Eserin giriş bölümünde söz diziminin dilbilim ve dilbilgisindeki yeri hakkında bilgiler verildikten sonra eserde tamlama, tümce, tümcenin öğeleri, tümce türleri; tümcede vurgu, titremleme ve durak konularına eleştirel bir şekilde yaklaşılır. Ayrıca bu incelemede her konu ile ilgili örnek parçalar da kullanılmıştır.

200- Hatiboğlu, Vecihe; *Türk Dilinde İkleme, Ankara 1981, (II. baskı).*

201- Ak, Mehmet; *Genel Dilbilgisi ve Sesbilgisi, İstanbul 1982, 158s.*

202- Bilgegil, M. Kaya; *Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 1982. 308 s., (II. baskı).*

Eser klasik tasnife göre üç bölüm olarak düzenlenmiş ancak bu sıralamanın yeri değişmiştir. Kitabın giriş bölümünde Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri anlatılmış; daha sonra gelen I. bölümde, "Sözdizimi" başlığı altında; cümle, öğeleri ve çeşitleri ile cümle tahlili; tamlamalar ve belirtme gruplarına yer verilmiştir. " Kelime Bilgisi" başlığını taşıyan II. bölümde isim soyundan kelimeler olan isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç ve ünlemler; fiil soyundan kelimeler olan fiil ve fiilimsilerden bahsedilmiştir. III. bölüm ise "Sesbilgisi" başlığını taşır ve sesin oluşması, harfler, heceler, ses olayları, vurgu ve tonlama konularından bahseder.

203- Atabay, Neşe-Kutluk, İbrahim-Özel, Sevgi; *Sözcük Türleri, Ankara 1983.*

288 sayfalık bu eserde isimler, özellikleri ve türleri; sıfat, özellikleri ve türleri; belirteç, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem ve eylem konularında detaylı bilgi verilmektedir. Her konuyla ilgili seçilen örnek parçalar ise bir yazarımızın eserinden alınmıştır.

204- *Haceminoğlu, Necmettin; Türk Dilinde Edatlar, İstanbul 1984 336 s.,(III. baskı).*

Yazar eserinin yazılış sebebini önsözde şöyle açıklar: "Türkçede edatların teşekkülü, çeşitleri, cümledeki vazifeleri ve tarihî gelişmeleri, böyle, tekbaşına ele alınması lüzumlu konulardan biridir. Bu sebeple, başlangıçtan bugüne kadar, Türkçede kullanılmış edatları tesbit üzere böyle bir araştırma yaptık."⁴⁴ Eserin giriş kısmında edatın tanımı; yapı, menşe' ve mahiyet olarak ayrıldığı gruplar hakkında bilgi verilir. Yazar edatları; çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma- denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap edatları, ünlemler, gösterme edatları ve tekerrür edatları olmak üzere ayırıp inceleyerek bu edatların Türkçenin bütün tarihî devirlerindeki örneklerini ve görevlerini tek tek belirtir. Kitabın sonuna bir de edat isimlerinin fihristi eklenmiştir.

205- *Haceminoğlu, Necmettin; Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, İstanbul 1984, 227 s.*

Yazar eserinin giriş bölümünde fiilleri; yapılarına, muhtevalarına, durumlarına, kullanılışlarına, fail ile ilgilerine; nesne ile ilgilerine ve mahiyetlerine göre sınıflandırmış, daha sonra da fiil türeten ekler hakkında bilgi vermiştir. Eserin "Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller" başlığı altında önce "Kök Fiiller", daha sonra da "Türemiş Fiiller" - ki bu grup, fiilden türemiş fiiller ve isimden türemiş fiiller adları altında incelenmiştir- Türkçenin bütün dönemlerinde ayrı ayrı verilmiştir. Eserin 1992 yılındaki baskısında, esere III. bölüm olarak "Birleşik Fiiller" kısmı da eklenmiş ve diğer gruplar gibi incelenmiştir.

206- *Kiremit, Mehmet; Türk Dili Ders Notları I, Ankara 1985.*

207- *Ergin, Muharrem; Üniversiteler için Türk Dili, İstanbul 1986, 577 s.*

Üniversitelerde okutulan Türk Dili dersleri için YÖK'ün çerçeve programına göre hazırlanan eserde, teorik bilgilerle birlikte örnek metinler de verilmiştir. Giriş bölümünde dil konusuna değinilmiştir. Daha sonra "Türk Dil Bilgisi" başlığı altında dilbilgisinin bölümleri; sesler, kelimeler, kelime grupları ve cümleler konularına yer verilmiştir. "Metinler" başlığı altında ise bazı eserlerden bölümler verilmiştir.

208- *Tuna, Osman Nedim; Türk Dil Bilgisi, Malatya 1986.*

209- *Şimşek, Rasim; Örneklerle Türkçe Sözdizimi, Trabzon 1987.*

210- *Özdemir, Emin; Türkçe ve Türk Dili Öğretimi Kılavuzu, İstanbul 1987.*

211- *Topaloğlu, Ahmet; Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1989.*

212- *Paçacıoğlu, Burhan; Türk Dili ve Kompozisyon, Sivas 1990.*

213- *Korkmaz, Zeynep - Ercilasun, Ahmet Bican -Zülfikar,Hamza -Akalin, Mehmet -Gülensoy, Tuncer-Parlatır,İsmail -Birinci ,Necat ; Yüksek Öğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara 1990, 366 s.*

Eser, yüksek öğretim öğrencileri için çerçeve programa göre hazırlanmış bir ders kitabıdır. Genel olarak 2 bölüme ayrılan eserin I.bölümünü Türk Dili(s.1-147), II. bölümünü ise kompozisyon oluşturmaktadır. Eserin bizi ilgilendiren I. bölümünde dilin tanımı; Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri ve tarihî gelişimi; sesler, ses olayları,hece, vurgu; yapım ekleri, çekim ekleri; zarflar, edatlar; cümle, öğeleri, çeşitleri ve cümle çözümlemeleri konularına yer verilmiştir.

214-*Öncel Tuncay; Örneklerden Kurula Ana Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 1991, (II. baskı) 428 s.*

215- *Ediskun, Haydar; Türk Dilbilgisi, İstanbul 1992.*

216- *Koç, Nurettin; Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1992.*

217- *Korkmaz, Zeynep; Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara 1992.*

⁴⁴ Necmettin Haceminoğlu; *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul 1984, s.5.

218- *Gülsevin, Güre- Gülsevin, Selma; Türkçede Yapım Ekleri ve Kullanılışları I: Fiilden İsim Yapan Ekler, Malatya 1993.*

219- *Koç, Nurettin; Yeni Dilbilgisi, İstanbul 1993.*

220- *Karahan, Leyla; Türkçede Sözdizimi (Cümle Tahlilleri) Ankara 1993.*

Yazar, eserinin önsözünde dilbilgisi öğretiminin bol örnekle desteklenmesi gerektiğini söyledikten sonra, bu eserinde Türkçenin sözdizimi kurallarının, çeşitli edebî metinlerden seçilmiş örneklerle anlatılmaya çalışıldığını belirtir. Kitap başlıca iki bölüme ayrılmıştır: I. bölümde kelime gruplarının yapısı, çeşitleri ve görevleri, cümle unsurları ve cümle çeşitleri ele alınmış; II. bölüm ise uygulamaya ayrılmıştır. Değişik tür ve yazarlardan seçilmiş cümleler bu bölümde tahlil edilmiştir.

221- *Karaörs, Metin; Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri, Kayseri 1993.*

222- *Bozkurt, Fuat; Türkçe Çağdaş Dilbilgisi, İstanbul 1994.*

223- *Gülensoy, Tuncer; Türkçe El Kitabı I, Kayseri 1994, 243 s., (Geliştirilmiş II. baskı, Kayseri 1995, 358 s.)*

Eserin önsözünde, bu kitabın üniversiteler için hazırlanmış bir ders kitabı olduğu ve bu yüzden de eserde sadece dilbilgisi değil, kompozisyon bilgilerine de yer verilmiş olduğu belirtilmektedir. Eserin son kısmına bir de İngilizce örnek parçalar eklenmiştir. Kitabın gramer bölümü 48- 146 sayfaları arasında yer almakta ve ses, seslerin uyumu, imlâ, hece bilgisi, noktalama işaretleri; Türkçenin yapım ekleri, isim çekimleri, fiil çekimleri, fiil çekim tabloları; zarf, edat; cümle, cümle türleri ve tahlili bölümlerinden oluşmaktadır. 48. sayfadan önce Türk dilinin tarihî gelişimi; 146. sayfadan sonra ise kompozisyon bilgileri verilmiştir.

Kitabın geliştirilmiş ikinci baskısında bu konulara ek olarak Cumhuriyet döneminde Türk dili çalışmaları, dili özleştirme yolundaki çalışmalar, derleme ve tarama çalışmaları, sözlük çalışmaları, kaynak eser yayınları, makale niteliğindeki metin yayınları ve Türkçenin ölümsüz eserlerine yer verilmiştir.

224- *Güneş, Sezai; Türk Dili Bilgisi, İzmir 1995, 406s.*

Üniversitelerimizdeki Türk Dili öğretimi için bir başvuru kitabı olarak hazırlanan bu eserde "Önsöz" ile birlikte beş bölüm yer almaktadır. Eserin I. bölümü dilin ne olduğu ve Türk dilinin tarihî gelişimi hakkındaki bilgilere ayrılmıştır. II. bölüm "Ses Bilgisi" başlığını taşımaktadır. III. bölümde "Kelime Bilgisi" başlığı altında isimler, sıfatlar, zarflar, zamirler, fiiller ve edatlar hakkında bilgi verilmektedir. IV. bölüm söz dizimi, kelime grupları ve cümle bilgisi konularına ayrılmıştır. V. bölümde "Yazım Kuralları" anlatılmıştır.

225- *Korkmaz, Zeynep; Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, Ankara 1994, 92s.*

Altı bölümden oluşan eserde; isim çekimi eklerinin, iyelik eklerinin, sıfat eklerinin, isim-fiil eklerinin, mastar eklerinin ve zarf-fiil eklerinin kalıplaşmaları örneklerle geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

226- *Demircan, Ömer; Türkçenin Ses Dizimi, 1996, 196 s.*

227- *Kahraman, Tahir; Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları, Ankara 1996 VII+422+X s.*

Eser önce doktora tezi olarak hazırlanmış, daha sonra kitap hâlinde bastırılmıştır. Yazar "Çağdaş Türkiye Türkçesinde Fiil Tamlayıcıları" konusunu işlemeye karar verdiği zaman öncelikle "durum ekleri +e, +de, +den'i isteme-alabilme derecelerine göre fiillerin çatıları" biçiminde ifade edilebilecek bir konuyu araştırmayı düşündüğünü; ancak çalışmaya başladıktan sonra konuyu genişleterek fiillerin "Ø, +i, +le, +siz" eklerini almış adlardan oluşan tamlayıcılarla ilişki derecelerini de araştırmaya başladığını eserinin önsözünde söyler. "Giriş" ve "Genel Liste" bölümlerinden sonra eser; kökler, türemiş fiiller, birleşik fiiller, geçişli ve geçişsiz fiiller alt başlıklarının yer aldığı "Fiillerin Yapı Özelliklerine Göre Kümelenmiş Listesi" adlı bölümle sona erer. Eserde yer alan örneklerle konunun daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır.

228-Yavuz, Kemal-Yetiş, Kâzım-Birinci, Necat; Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, İstanbul 1996, 400s.

Önsöz kısmında eser hakkında kısaca bilgi verildikten sonra; Türk dili, Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri, Türk dilinin tarihî devirleri ve gelişmesi, Türk yazı dilinin tarihî gelişmesi, Türk dilinin bu günkü durumu ve yayılma alanları, Türkçede sesler ve sınıflandırılması, Türkçenin ekleri, Türkçede cümle, imlâ kuralları, kompozisyon, edebiyat ve fikir eserlerinin okunup incelenmesi başlıkları altında konular geniş bir şekilde işlenmiştir. Eserin sonuna faydalanılan kaynakların listesi de eklenmiştir.

B- YABANCI DİLLERLE YAZILMIŞ TÜRKİYE TÜRKÇESİ GRAMER ÇALIŞMALARI

I-Almanca Gramerler

1- Appenzeller, Heinz; Türkische Konzentrationsgrammatik, Zürich 1948, 56 s.

Pekçok dilin " gramer özetleri" ni yazmış olan H. Appenzeller, Türkçenin gramerlerine de kendine has bir metodla yaklaşmıştır. Adı geçen eserinde bu metodu açıklayan bir önsözden sonra Türkçenin fonetiği kısaca anlatılmış ve "şekil ve münasebet bilgisi" ne, yani gramere girilmiştir. Bu ana Kısımda kelime yapısı, " durum kelimeleri" - isimler, " devin kelimeleri" -fiiller-, " sezdirici kelimeler" - edatlar-, soru ve nefyi kelimeleri, memleket ve millet adları, "kavram çiftleri"ni anlatan kelimeler, deyimler ve atasözleri yer almıştır.¹

2- Bergstrasser; Türk Fonetigi, 1936.

Bu eser, M.Şükrü Akkaya tarafından dilimize çevrilmiş ve Türk Dil Kurumu tarafından 1936 yılında İstanbul Devlet Matbaası' nda basılmıştır.

3- Brönnie, P., Türkischer Sprachführer Sammlung von Gesprächen Nebs Kurzer Grammatik and Wörterverzeichnis, Leipzig, 1916.

4- Collinder, B., Reichstürkische Lautstudien, Uppsala- Leipzig 1939, 101 s.

5- Fink, L.; Türkischer Dragoman, Leipzig 1872.(II. Baskı 1879)

6- Grönbech, Kaare; Der Türkische Sprachbau (Türkçenin Yapısı), Kopenhagen 1936, 182s.

Bu eser 1995 yılında Mehmet Akalın tarafından dilimize çevrilmiştir. "Sunuş" yazısından sonra geniş bir "Giriş"le devam eden yazar, bu çalışmada iki hedef gözettiğini, eski ve yeni Türk dillerinin temellerine gidip, bunların neyi ifade edip neyi ifade etmediklerini göstererek Türkçenin yapısını ortaya çıkarmak istediğini söyler.

Mehmet Akalın tarafından Türkçe'ye çevrilen bu eser; kelime sınıfları, çokluk, ad grupları, ilgi hâli, fiil cümlesi ve yükleme hâli olmak üzere beş bölümden oluşur.²

7- Hindoglou, Artin; Theoretisch-Praktische Türkische Sprachlehre, Viyana 1829, 178s.

8- Horten, M.; Einführung in die Türkische Sprache und Schrift, Halle 1916, 167 s.

9- Jacob, G.; Türkisches Lesebuch I, Erlangen 1903.

10- Jansky, Herbert; Lehrbuch der Türkischen Sprache, Leipzig 1943, VIII + 308 s.

Müellif bu eserini bir ders kitabı olarak hazırlamıştır. Bundan dolayı eserde, temrinlere geniş yer ayrılmış ve Türkçe - Almanca kelime listeleri de verilmiştir. Fonetige ayrılan ilk altı sayfadan sonra hemen gramere girilmiş ve

¹ Agop Dilâçar, "Yabancı Dillerde Yazılmış Türkçe Gramerlerle Okuma Kitapları", **Türk Dili (4)** Ocak 1952, s.231.

² Kaare Grönbech; **Der Türkische Sprachbau (Türkçenin Yapısı)**, (Çeviren: Mehmet Akalın), Ankara 1995.

bütün kitap bu konuya tahsis edilmiştir. Eserde Türkçenin grameri yetmiş kadar bölüme ayrılmış ve dilimizin yapısı "söz bölümleri" sırasına göre açıklanmıştır. Fiil konusu kitabın hemen hemen yarısını işgal etmiştir. İçerisindeki temrinlerin Almanca çözümlerinin de verildiği eser, zamanına kadar yazılmış bulunan Türkçe pratik gramerlerin önemlilerindendir.³

11- Jehlitschka, H.; *Türkisches Konversations - Grammatik, Heidelberg 1895, 420s. (II. Baskı 1897).*

12- Ludwig, Peters; *Grammatik der Türkischer Sprache, Berlin 1947, 244 s.*

Berlin Üniversitesi Türkçe öğretmeni olan Ludwig, bu eserini bir ders kitabı olarak hazırlamıştır. Eskiden aynı üniversitede G.Weil'in Türkçe grameri okutulurdu. Kitap onbir Kısımdan ibarettir. 1- Giriş, 2- İsim, 3- Saf fiil şekilleri, 4- Fiilin nominal şekilleri, 5- Yapı ve anlam bakımından fiil cinsleri, 6- Meful alma bakımından fiiller, 7- Cümlecikler, 8- Türkçede cümle yapısı, 9- Kelime yapısı, 10- Türkçede Arapça ve Farsça unsurlar ve kelimeler, 11- Osmanlı dili ve yazısı.

Elde bulunan gramerlerin en iyilerinden biri olan bu kitapta temrin yoktur. Misaller ise çok iyi seçilmiştir.⁵

13- Manissadjiman, J.J.; *Lehrbuch der modernen Osmanisches Sprache, Stuttgart 1893.*

14- Muhieddin, A.; *Türkischer Sprachführer, Leipzig 1917.*

15- Müller, Auguste; *Türkische Grammatik mit Paradigmen, Literatur, Chrestomathia und Glossar, Berlin, 1889.*

16- Németh, Gyula; *Türkische Grammatik, Berlin 1917, 126 s.*

Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Profesörlerinden Macar Türkolog Németh'in hazırladığı bu gramer kitabı dört ana bölüm olarak düzenlenmiştir:

I. Bölüm: Yazı

II. Bölüm: Fonetik. Bu bölümde Türkçedeki sesli ve sessiz harfler, eklerin iki veya dört şekille olduğu açıklanmış, bazı partisip, gerundium, kaide dışı kalan "- yor," kelime sonunda olan "-t" lerin sesliyle başlayan ek alınca "-d" oluşu üzerinde durulmuştur.

III. Bölüm: Morfoloji. Bu bölümde ise isimler, aldıkları ekler; zamirler ve filler üzerinde durulmuştur.

IV. Bölüm: Sentaks kısmından oluşan bu bölümde fail ve fiil üzerinde durulmuş, Türkçede datif, lokatif ve ablatifin kullanılışı; sıfat ve isim tamlamaları, Arapça olan tamlamalarda keyfiyet vb. anlatılmıştır.

Eserinin son sayfasında yazar, Türkçe gramer unsurlarının yalnızca Türkçe ile değil, Arapça ve Farsça kelimelerle de kullanıldığını belirtir.

Gyula Németh'in bu grameri 1962 yılında T. Halasi-Kun tarafından İngilizceye çevrilerek yayımlanmıştır. (Tibor Halasi-Kun, *Turkish Grammar, Den Haag, 1962, 110s.*)⁴

17- Padel, M. ; *Türkisch, Leipzig 1917, 179s.*

18- Piquere P.J.; *Grammatik der Türkisch- Osmanische Umgansprache, Viyana 1870.*

19- Radloff, Wilhelm; *Phonetik der Nördlichen Türksprachen, Leipzig 1882, 316 s.*

20- Radloff, Wilhelm; *Versuch Eines Wörterbuches der Türk -Dialecte, 4 Cilt 1893-1911, (Yeni baskısı 1960)*

21- Räsänen, Martti; *Materialien zur Lautgeschichte der Türkischen Sprache, Helsinki 1949, 249 s.*

22- Räsänen, Martti; *Materialien zur Morphologie der Türkischen Sprache, Helsinki 1957.*

23- Raquette, G.; *Eastern Türkí Grammar Practical and Theoretical With Vocabulary, Berlin 1913.*

³ Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.229.

⁵ Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.232.

⁴ Halil Ersoylu, "Türk Dili Üzerine Yazılmış İngilizce Gramerler", **Türk Dünyası Araştırmaları (10)**, Şubat 1981, s.124-129.

24- Rühl, Ph.; *Türkische Sprachproben Lehrbuch des NeuTürkischen mit Grammatischer Einführung*, Heidelberg 1949, 249 s.

Frankfurt Üniversitesi'nde Türkçe okutan yazar, bu eserini Türkçeye yeni başlayanlara bir kolaylık olsun diye hazırlamıştır. Kitap üç kısma ayrılmıştır: I- Türk dili hakkında genel bilgi, 46 bahis tutan gramer kuralları, misaller ve kelime listeleri (s. 9-150) II- Okuma parçaları (s. 151-178), III- Açıklamalı küçük sözlük (s. 179-240).⁶

25 - Rypka, Jan; *Türkisch*, Berlin 1954, 205 s.

26- Stuerwald; *Türkiye Türkçesi Üzerinde Araştırmalar*, Berlin-Schöneberg, 1963-66 (Çev. Sabit Paylı)

27- Stumme, H.; *Türkische Lesestücke*, Leipzig, 1916.

28 -Tietze, A.; *Grammatik und Lehrgang des Türkischen (Türk Dilinin Grameri ve Öğretim Metodu)*, 1943.

29-Wahrmund, Adolf; *Praktisches Handbuch der Osmanische - Türkischen Sprache*, 3 Kısım, Giessen 1869.

30- Weil, G.; *Grammatik der Osmanisch- Türkischen Sprache*, Berlin 1917, 258 s.

Berlin Üniversitesinde 1947 yılına kadar ders kitabı olarak okutulan bir eserdir.⁷

II-Fransızca Gramerler

1 - Andon, B. Tıngır; *Grammaire Analytique de la Langue Turque (Türk Dilinin Sarfi Tahlilisi)* II Cilt, 1912, *Servet-i Fünûn Mecmuası*.

2- Besse, J. K.; *Abrégé de la Grammaire Turque et un Petit Vocabulaire en Français, Turc et Hongrois*, Budapeşte 1829.

3- Bianchi, T.X.; *Le Guide de la Conversation en Français et en Turc*, Paris 1839, 2. baskı 1852.

4- D'albeville, Pierre - Paris, Bernard; *Grammaire Turque*, Paris 1667.

5 - M.Dal Medico (Moise Bey); *Methode Theorique et Pratique Pour L'enseignement de la Langue Turque*, 2 Kısım, İstanbul 1885-1888 , 425 s., 2. baskı 1908.

6- Davids, Arthur Lumley; *Grammaire Turke*, Londra 1836.

7- Deny, Jean; *Grammaire de la Langue Turque (Dialecte Osmanlı)*, [Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)], Paris 1921 , 1216 s. (Çeviren: Ali Ulvi Elöve, İstanbul 1941).

Türkiye Türkçesi üzerinde birinci sınıf bir inceleme olma niteliğini hâlâ tutan bu eserde araştırmacı, ses uyumu bakımından çok dikkate değer hususlar kaydetmektedir.⁸ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türk dili gramerleri arasında önemli bir yer tutan bu eser için " 1921 yılında yayımlanmış olan Jean Deny'nin grameri, konuların ele alınış ve işleniş bakımından bir dönüm noktası oluşturur. Deny, Türkçenin bir Hint-Avrupa dili olmadığı, dolayısıyla kendine özgü bir metodunun oluşması gerektiği görüşündedir. Ancak, eser, Fransız öğrencilere Türkçeyi öğretmek amacı ile kaleme alınmış kapsamlı bir el kitabı olduğundan, sistem olarak Fransız dilinin kalıplarına uydurulmuştur. Ayrıca, kelime sınıflaması bakımından, kelimeler yine Arap dilinin ölçüleri ile isim, sıfat ve edat (particule) ana bölümlerine ayrılmıştır."⁹ der.

8 -Deny, Jean; *Principes de Grammaire Turque (Türk de Turquie) (Türk Grameri İlkeleri)*, Paris 1955.

Oytun Şahin tarafından Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi) adıyla 1995 yılında dilimize çevrilen bu eser "Türk Dilinin Grameri (Osmanlı Lehçesi)" adlı çalışmanın geliştirilmiş şekli olarak düşünülmesine

⁶ Agop Dilâçar a.g.m., s.232.

⁷ Bekir Çobanzâde, *Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usûlü*, Bakü 1926, s.220.

⁸ Mecdud Mansuroğlu, "Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu", *TDAY-Belâten (1959)*, s.83.

⁹ Zeynep Korkmaz, "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar", *Türk Dili (535)*, Temmuz 1996, s.12.

rağmen, sadece Türkiye Türkçesinin ses bilgisini içermektedir. Eserde Türk dilleri hakkında bilgi verildikten sonra "Sesler" ve "Kelime" adı altında iki bölüm yer almaktadır.¹⁰

9 - Dietrici, Fr.; *Chrestomathie Ottomane*, Berlin 1854.

10 - Dubeux, L.; *Eléments de la Grammaire Turque*, Paris 1856.

11 - Godel, Robert; *Grammaire Turque*, Cenevre 1945, 228 s. + 1 tablo.

Godel'in bu gramerinin hacmi küçük fakat içindekiler özlü ve ilmîdir. İlk bahis Türkçenin fonolojisine ayrılmış (s: 8-32), burada ses, uyum, benzeşim, hece ve vurgu meseleleri ele alınmıştır. Sonra Türkçenin tipi bahsine geçilmiş ve kelime yapısı ile kelime çekimi mekanizmaları, ayrıca da sintaksın ana hatları açıklanmıştır. Asıl gramer kısmındaki (s. 33-125) başlıca bahisler şunlardır: "imek" fiili, isim, isim grubu, isimlerin özel kategorileri, fiil çekimi, modal ve temporal şekiller. Sintaksın bahsine de şunlar girmiştir (s:126-191): Basit cümle, fiilin nominal şekilleri ve cümlecik. İsim çekimi, fiil köklerinin eklerle gelişmesi ve fiil çekimi kitabın sonuna tablo halinde eklenmiştir.¹¹

12 - Hindoglou, Artin; *Grammaire Théorique et Pratique de la Langue Turke*, Paris 1834.

13 -Holdermann, J.B.; *Grammaire Turque ou Méthode Courte et Facile Pour Apprendre la Langue Turque*, İstanbul 1730, 194 s.

Fransız misyoner Holdermann'ın bu eseri 1776 (Sankt Peterburg) ve 1777 (Moskova) yıllarında Rusçaya çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Bu çeviri eser Rusya'da yayımlanan ilk Türkiye Türkçesi grameri olma özelliğine de sahiptir. (Turetskaya grammatika (Türkçe Grameri))¹²

14- Jaubert, Amedée; *Elémens de la Grammaire Turke*, 2 Kısım, Paris 1823.

15- Youssouf, Jozeph Reali; *Grammaire Compléte de la Langue Ottomane*, İstanbul 1892.

16- Mörer, Alfred; *Grammaire de la Langue Turgue Theorique et Pratique (Fransızca İzahlı Türkçe Gramer)*, İstanbul 1961, 207s.

17- Pfizmaier, Auguste; *Grammaire Turque*, Viyana 1847.

18 - Preindle, J. V. ; *Grammaire Turque D'une Nouvelle Méthode Avec un Vocabulaire*, Berlin 1789.

19 - Radhouse, James; *Grammaire Raisonnée de la Langue Ottomane*, Paris 1846, 336 s.

Türkiye'de ıslahat devrinin başlangıcında maarif ve hatta siyaset sahasında büyük rol oynamış ve ilk "Türk Encümen-i Dâniş"inde aza olarak iştirak etmiş olan Radhouse'nin bu eserinden Cevdet ve Fuad Paşaların oldukça istifade ettikleri Çobanzâde tarafından belirtilir.¹³

20 - Societe Linguistique Turque; *La Méthode D'analyse de la Langue Turque du Point de vue Etymologique, Morphologique, Phanétique et Semantique*, İstanbul Devlet Matbaası 1936, 18 s.

21- Ün, İzzet Hamit; *Méthode Directe et Combinée Pour Letude de la Langue Turque*, İstanbul1939, 111s.

Kitabın yazılış amacı, Türkçeyi pratik olarak öğrenmek isteyen yabancıların eline güvenilir bir kılavuz vermektir. Kitapta sahifeler esas olarak ikiye bölünmüş, üst kısmında okuma parçalarına, alt kısmında da gramer kurallarına yer verilmiştir. Gramer kısmı metodik olmayıp dil kurallarına ait 83 nottan ibarettir. Kitabın sonuna da küçük bir sözlük eklenmiştir.¹⁴

22- Viguiet, M.; *Elémens de la Langue Turque*, İstanbul 1790, 462 s.

III-İngilizce Gramerler

1- Arnold, Edwin ; *A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language with Dialogues and Vocabulary*, Londra 1891, 79 s.

¹⁰ Jean Deny, **Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)**, (Çeviren:Oytun Şahin), Ankara 1995, 164s.

¹¹ Agop Dilâçar, **a.g.m.**, s.230.

¹² Talât Tekin," A. N. Kononov"**TDAY-Bulleten (1959)**, s.331.

¹³ Bekir Çobanzâde, **a.g.e.** s.213.

Bu küçük Türkçe gramer üç Kısımdan meydana gelmektedir: I. kısmında Türk alfabesi, isim, sıfat, sayılar, zamir vb. gramer unsurları kısaca işlenmiştir. II. Kısımdaki sentaks bilgisi çok yetersizdir . III. Kısım ise lûgatçeden oluşmaktadır.¹⁵

2- *Attaoullah, Fuad; Turkish Self- Taught and Grammar, Londra 1940, XXII + 378 s.*

Müellif eserini, İngilizce konuşanlara Türkçe öğretmek için yazmıştır.Kitap altı kısma ayrılmaktadır: 1- Fonetik (s. 1-17), 2- Sistematik küçük sözlük (s. 18-113), 3- Mükalemeye yarayan cümleler (s. 114-182), 4- Gramer (s. 183-370), 5- Okumak için parçalar (s. 371-375), 6- Türk parası, postası ve ölçüleri hakkında bilgi. Ayrıca genel olarak Türkiye Türkçesi hakkında bir önsöz vardır. Popüler bir eser olduğu halde, gramer kısmı iyi işlenmiş ve fiile geniş bir yer (s= 247 - 370) ayrılmıştır.¹⁶

3- *Barker, William; A Practical Grammar of the Turkish Language with Dialogues and Vocabulary, Londra 1854.*

4- *Barker, William; A Reading Book of the Turkish Language with a Grammar and Vocabulary, Londra 1854, 101+102+56s.*

Eser üç büyük bölümden meydana gelmiştir. I. Bölümde Türk alfabesi (Eski harfli Türkçe) isimler, sıfatlar, zamirler, fiiller vb. gibi konular işlenmiştir (s. 1-101); II. bölümde Nasreddin Hocadan fıkralar; III.bölümde ise lûgatçe yer almaktadır.¹⁷

5- *Boyd. Ch.; The Turkish Interpreter or a new Grammar of the Turkish Language, Londra, 1842.*

6- *Davids, Arthur Lumley; A Grammar of the Turkish Language, Londra 1832, LXXVIII + 208 s.*

Yazar eserinin I. bölümünde genel olarak Türk dili ve edebiyatından bahsederek bu gramer denemesini yazmak için faydalandığı kaynakları sıralar. "Türk Dilinin Grameri" adı altındaki II. bölümde yazar Arap harfli Türk alfabesinin cetvelini vererek harflerin-seslerin telaffuzunu anlatır. Ayrıca isimler, harf-i târifler, isimlerde cinsiyet, çokluk yapma, isim çekimleri, hâl ekleri, sıfatlar, zamirler, fiiller, fiil çekimleri üzerinde durur. Yazar burada "vardur" u, her şahsa ve sayıya gelebilen kaide dışı bir fiil olarak ele alır. En sonunda da zarflar, örnekler, son ekler, edatlar ve ünlemler de ele alınır.¹⁸

7- *Hagopian, V.H.; Ottoman - Turkish Conversation -Grammar, Heidelberg 1907,XII +492 +34 s.*

Bu eserinde "Türk dili Tatar orijinlidir" diyen yazar girişte alfabemiz, sesli uyumu, vurgu vb. gibi konulara değinmiştir. 60 derslik I. bölümde Türkçenin gramer özellikleri ele alınmış harf-i tarif, isim, fiil, sıfat, zamir, takvim, fiil çekimi, ön edat, zarf, ünlem gibi unsurlar üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuş ve pek çok örnek verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde Osmanlı edebiyatı, sultanları vb.; imparatorluk, Bab-ı Ali gibi konulardaki deyimlere yer verilmiştir. Son bölüm ise lûgatçeden oluşmaktadır.¹⁹

8- *Hagopian, V.H; Key to the Ottoman-Turkish Conversation- Grammar, Heidelberg, 1908.*

9- *Kreider, Herman; First Lessons in modern Turkish with Vocabulary, İstanbul 1945, II+379 s.*

İstanbul'da Robert Kolej öğretmenlerinden Kreider bu eserini popüler ve pratik bir kitap olarak, Türkiye'ye gelen ve dilimizi öğrenmek isteyen yabancılar için hazırlamıştır. Kitap üç ana kısma bölünmüştür: Gramer, Temrinler ve Sözlük. Türkçemizin grameri, ana hatlarıyla 33 derste anlatılmış (s.3-122), her derste önce kurallar, sonra bunların tatbikatını gösteren tipik cümleler, daha sonra da derste geçen yeni kelimelerin İngilizceleri verilmiştir.²⁰

10- *Kreider, Herman; Essentials of Modern Turkish, Glückstadt 1954, 328 s.*

¹⁴ Agop Dilâçar, a.g.m., s.227.

¹⁵ Halil Ersoylu, a.g.m., s.121.

¹⁶ Agop Dilâçar, a.g.m., s.227.

¹⁷ Halil Ersoylu, a.g.m., s.120.

¹⁸ Halil Ersoylu, a.g.m., s.119.

¹⁹ Halil Ersoylu, a.g.m., s.122.

Herman'ın bu eseri ise iki bölümden meydana gelmektedir: 42 derslik I. bölümde Türk alfabesindeki bütün harfler ayrı ayrı anlatılmıştır. Ayrıca sesli uyumu, sessizler düzeni ve fiillerdeki basit çekimler de bu bölümde işlenmiştir. Her dersin sonunda sorular bulunmaktadır. II. bölüm ise Türkçe-İngilizce ve İngilizce-Türkçe lügatçeden oluşur.²¹

11- Lewis, G.L.; *Turkish Grammar, Oxford 1967, 303 s.*

"Bu kitabın konusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî ve edebî dilidir " diyen yazar eserine imlâ ve sesbilgisi ile başlar. Daha sonra isimler, sıfatlar, bunların ekleri, edatlar, fiiller ve çekimleri, zarflar detaylı olarak incelenir. Kitabın son bölümünde ise kelime türetilmesi, izafet ve cümle unsurlarının sırası verilmiş ve cümle analizi anlatılmıştır.²²

12- Mowle, A.C.; *The New Turkish, Leŕkoŕe 1930 (II. baskı Londra 1934).*

13- Prettyman, V- *Mebruke Ahsen ; Easy First Lessons in Turkish, İstanbul 1934.*

14- Seaman, W.; *Turkish Grammar, Oxford, 1670.*

15- Swift,Lloyd; *A Reference Grammar of Modern Turkish, Bloomington 1963, 278 s.*

Eserinin önsözünde yazar anlaşılması güç olan Türkçe sözlerin basit gramer yapılarıyla açıklandığını anlatır. Başlıca altı ana bölüme ayrılan eserin I. bölümünde Türkçenin fonetiği ele alınır; sesler üzerinde oldukça detaylı olarak durulur. II. bölümde Türkçe morfolojik bakımdan ele alınarak uyumlar ve vurgu üzerinde durulur. III. bölümde ise kelime yapılışı incelenmiştir. İsimler, fiiller ve partisiplerden sonra basit bir kelimedenden kelime türetilmesine örnek verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise isim çekimi, fiil çekimi anlatılmış, sentaks kısmında ise cümlenin yapısı; edatlar, bileşik cümleler vb. incelenmiştir.²³

16- Tien, Anton; *A Turkish Grammar, Londra 1896, 418 s.*

Eser, eski harfli Türk alfabesinin incelenmesiyle başlar. Daha sonra eserde her sesin Arap, Türk ve Fars alfabelerinde bulunup bulunmadığı gösterilir. Harekeler, isim ve çekimli halleri, isimlerde nicelik ve sıfatlar eserin ilk Kısımlarındaki konulardır.

Sayılar kısmında Arapça ve Farsçadan dilimize geçen sayılar ayrı ayrı anlatılır. Türkçede altı çeşit zamir olduğunu belirten yazar bunları da geniş bir şekilde inceler. Bu konuları oldukça uzun bir şekilde "Türkçede fiiller" konusu izler. Zamanlar ve fiil çekimleri, birleşik çekimler, "etmek" ve "eylemek" yardımcı fiilleri ile yapılan çekimler; sentaks bölümünde fiil ve fiil isimleri, basit cümleler bu gramerin başlıca yazılarıdır.²⁴

17- Underhill, Robert; *Turkish Grammar, USA., 1975, XIII+474 s.*

18- Vaughan, Thomas; *A Grammar of the Turkish Language, England 1968, XXV+ 105 s.*

Bu gramer kitabı İngilizcede görülen ilk Türkçe gramerdir. Üç ana bölümden oluşan eserin I. bölümünde Türk dilbilgisi üzerinde durulur (isimler,sayılar, isimlerde cinsiyet, isim çekimleri vb) II. bölüm Türkçe cümlelerden oluşur. III. bölüm ise bir sözlükten oluşmaktadır.²⁵

19- Wells, Charles; *A Pratical Grammaer of the Turkish Language, Londra 1880, 271s.*

Eserinde Türk dilinin Tatar orijinli olduğunu belirten yazar; eserin daha sonraki sayfalarında isimlerde nitelik, sıfatlar, zamirler, fiiller, zarflar, ön edatlar, bağlama edatları, Arapça kelime şekilleri , çokluk yapma yolları ve Türkçe imlâya yer vermiştir. Daha sonra eserde sentaks ve öteki gramer unsurları ele alınarak açıklayıcı örnekler verilmiştir.²⁶

20- Wittek, P.; *Turkish Reader, Londra 1945.*

IV-İtalyanca Gramerler

²⁰ Agop Dilâçar, a.g.m., s.229.

²¹ Halil Ersoylu, a.g.m., s.124.

²² Halil Ersoylu, a.g.m., s.134.

²³ Halil Ersoylu, a.g.m., s.129-134.

²⁴ Halil Ersoylu, a.g.m., s.121-122.

²⁵ Halil Ersoylu, a.g.m., s.115-116.

1- Antonelli, L.; *Primi Principi Della Grammatica Turca, Roma, 1724.*

2- Argenti, Filippo; *Regola del Parlare Turco, 1553.*

İtalya'da Osmanlı Türkçesinin kurallarını tesbit eden ilk eser olan bu küçük kitap ancak 1938 yılında tanıtılabilmektedir. Argenti bu kitabını, Galata'daki yabancı tüccarlara kılavuz olmak üzere yazmıştır.²⁷

3- Bonelli, Luigi; *Elementi di Grammatica Turca Osmanli con Paradigmi, Crestomazia e Glossario, Milano 1899, 193 s.*

4- Bonelli, Luigi -St. Iasigian ; *Il Turco Parlato, Milano 1910.*

5- Carbognano, C. C. ; *Primi Principi Della Grammatica Turca, Roma 1790.*

6- Ferraguto, Pietro ; *Grammatica Turchesca, 1611.*

"Avrupa'da Türkçenin ilk gramerini yazan, Messinalı İtalyan Jesuit papazı Pietro Ferraguto (1580-1656) olmuş, fakat onun yazdığı "Türkçe Gramer" (*Grammatica Turchesca*) adlı kitap da Napoli Millî Kütüphanesinde 1940 yılına kadar yazma halinde kalmıştır: 131 yazma sayfa."²⁸

7- Maggio, F. M. ; *Liber Secundus, complectens Arabum et Turcarum Orthographiam et Turcicae Linguae Institutiones, Roma 1642 (2. baskı 1670).*

8- Pianzola, B. ; *Grammatica Turca, Padua 1781.*

9- Rossi, Ettore; *Manuale di Lingua Turca I, Grammatica Elementare, Esercizi , Vocabolarietti, Roma 1939, VI + 159s. + 1 tablo .*

Roma Üniversitesinde Türkoloji profesörü olan Rossi bu grameri bir ders kitabı olarak hazırlamıştır. Eserin ilk cildi üçe bölünmüştür: I, Fonetik ve imlâ (s. 1-16); II- Morfoloji ve Sentaktik ilk kurallar (s. 17-132);III- Türkçe - İtalyanca ve İtalyanca - Türkçe küçük sözlük (s. 133-156). Cildin sonuna fiil çekimini gösterir bir tablo katlanarak konulmuştur. Temrinlerin oldukça bol olduğu eserde, morfoloji ve sentaks bahisleri daha esaslı olarak 2. Ciltte incelenmiştir.²⁹

10- Scandiana, P. F.; *Lingua Turca Moderna, Milano 1932.*

V-Latince Gramerler

1- Clodius J.Ch.; *Grammatica Turcica Aliquot Colloquis et Sententiis Turcicis Ornata,Leipzig1729.*

2- Megiser, Hieronymus; *Institutionum Linguae Turcicae Libri Quatuor, (Dört Bölümde Türk Dilinin Esasları) Leipzig, 1612.*

Latince açıklamalı bu gramerin 53 sayfalık faslı "Isagoges Grammaticae Turcicae" (Türk Gramerine Giriş)'in birinci bölümüdür: "De Orthographia Turc-Arabica" (Arap Harfleriyle Türk İmlâsı). Bu bölüm kendi içerisinde 6 alt bölüme ayrılmaktadır. Bu alt bölümlerde Türkçenin Arapçadan epeyce farklı olduğundan, Türkçedeki sesler ve harfler konularından bahsedilmiş; bölümün sonuna da okuma parçaları eklenmiştir. Eserin II. bölümü "Isagoges Grammaticae Turcicae"nin son bölümünden oluşur ve "De Etymologia" (Etimoloji) başlığını taşır. 14 babdan oluşan bu bölümde; isimlerin çekimi, isim türetimi, sıfatların denkleştirilme dereceleri, zamirler, fiil, fiillerin çekimi, edilgen fiiller, ortaçlar, zarflar, edat veya son takılar, bağlaçlar ve ünlemler konularına yer verilmiş, bunlar hakkında bol bol örnek verilmiştir. Metin örneklerinden oluşan III.bölümde ,Hıristiyanlığa ait bazı dinî metinler ile 220 Türkçe atasözü ve deyim vardır. IV. bölümde ise 111 sayfalık Latince -Türkçe, Türkçe-Latince sözlük yer almaktadır.³⁰

3- Meninski, François; *Linguarum Orientalium Turcicae, Arabicae, Persicae Institutiones, seu Grammatica Turcica (Doğu Dillerinden Türkçenin, Arapçanın ve Farçanın Esasları ya da Türkçenin Grameri) Viyana 1680, 216 s.*

²⁶ Halil Ersoylu, a.g.m., s.121.

²⁷ Yazı Kurulu, Türkoloji ve Ödevlerimiz, **TDAY-Belleten (1960)**, s.2.

²⁸ Agop Dilâçar, "1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri", **TDAY-Belleten (1970)**,s.198-199.

²⁹ Agop Dilâçar, "Yabancı Dillerde Yazılmış Türkçe Gramerlerle Okuma Kitapları", **Türk Dili (4)** Ocak 1952, s.227.

XVII. yüzyılda yazılmış önemli eserlerdendir. Adam Fr. Kollar eser üzerinde çalışmış ve ikinci baskı olarak Viyana'da 1756'da " Institutiones Linguae Turcicae cum Rudimentis, Parallelis Linguarum Arabicae et Persicae" (Türk Dilinin Esasları, Arapça ile Farsçanın Özetleri ve Paralelleri ile Birlikte.) adıyla yayımlamıştır.³¹

4- Meninski, François; *Grammatica Turcica*, Viyana 1680.

5- Nagy, J. Harsanyi; *Colloquia Familiaria Turcico- Latina seu Status Turcicus Loquens*, Köln 1672.

6- Podestà, G.; *Tractatus Varii de Linguis Orientalibus , Praecipue Arabica, Persica et Turcica*, Viyana 1669.

7- Roehrig, F.L.O; *De Turcarum Linguae Índole ac Natura*, Bratislava 1843.

8- Ryer, A. Du; *Rudimenta Grammatices Linguae Turcicae*, Paris 1630, 2. baskı 1633.

9- Schieferdecker, J.D.; *Grammatica Turcica*, Weissenburg 1695.

10- Vergeiner R.P.M.; *Institutio ad Studium Linguae Turcicae*, Kudüs 1872.

VI-Macarca Gramerler

1- Bálint, G. ; *Török Nyelvtan*, Budapeşte 1875.

2- Boér, Gy. ; *Gyakorlati Török Nyelvtan*, Budapeşte 1934.

3- Germanus, Gy.; *Török Nyelvtan*, Budapeşte, (tarihsiz)³²

4- Kúnos, Ignacz; *Oszmán - Török Nyelvkönyv. Jannua Linguae Ottomanicae*, Budapeşte 1905.

Kúnos'un bu eseri Mecmuâ-i Lisân-ı Osmanî tarafından yayımlanmıştır. Yazarın bu Osmanlı Türkçesi grameri metin örnekleri ve küçük bir sözlükten oluşur.³³

5- Pröhle, V.; *Rendszeres Oszmán - Török Nyelvtan*, Pozsony, 1899.

VII-Rusça Gramerler

1- Alekberli, G. - Mirza-zâde G. R.; *Uçebnik Turetskogo Yazıka (= Türk Dili Ders Kitabı) Bakü 1941*

2- Aylyarov; Ş S.; *Uçebnik Turetskogo Yazıka*, Moskova 1954.

3- Cevdetzâde, Hikmet - Kononov, A.N. ; *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Yazıka (Çağdaş Türk Dilinin Grameri) Leningrad 1934.*

4- Dmitriev, N.K. ; *Stroy Turetskogo Yazıka (Türk Dilinin Yapısı)*, Moskova 1939.

5- Dmitriev, N.K. - ve Bir Komisyon; *İssledovaniya po Sravnitel'noy Grammatika Tyurkskih Yazıkov I. Fonetika 1955, II. Morfolojiya 1956, III. Sintaksis 1961, IV. Leksika, 1962.*

6- Gaydarov F.P. ; *Uçebnik Turetskogo Yazıka*, Bakü 1944.

7- Gordlevskiy V.A.; *Grammatika Turetskogo Yazıka (Türk Dili Grameri) Moskova 1928.*

8- Kazem-Bek, M. A. (Mirza Mehmed Ali Kâzım Bey); *Obşçaya Grammatika Turetsko- Tatarskogo Yazıka (Türk-Tatar Dilinin Genel Grameri) Kazan 1839, II. baskı 1846.*

Rusya'da Türkiye Türkçesi ile ilgili yazılan ilk önemli eserdir.³⁴ Karşılaştırmalara dayanan bu eser J. Th. Zenker tarafından Almancaya çevrilmiş ve Leipzig'de basılmıştır.³⁵

9-Kazem-Bek, M. A. (Mirza Mehmet Ali Kâzım Bey); *Uçebniye Posobiya Dlya Uremennogo Kursa Turetskogo Yazıka (Türk Dili Geçici Kursu İçin Ders Kitabı)*, Sankt Peterburg 1854

Kazem-Bek'in bu ikinci eseri taş basması olarak yayımlanmıştır.³⁶

³⁰ Agop Dilâçar, "1612'de Avrupa'da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri", *TDAY-Belleten (1970)*, s.197-210.

³¹ Agop Dilâçar, "Gramer", *TDAY-Belleten (1971)*, s.129.

³² Agop Dilâçar, "Türkiye Türkçesi Gramerlerinden Seçme Eserler", *Türk Dili (21)*, Haziran 1953, s.609.

³³ Bekir Çobanzâde, *a.g.e.*, s.218.

³⁴ Talât Tekin, *a.g.m.*, s.331.

³⁵ Bekir Çobanzâde, *a.g.e.*, s.214.

³⁶ Talât Tekin, *a.g.m.*, s.331.

10- Kononov, A.N.; *Grammatika Turetskogo Yazıka (Türk Dili Grameri)*, Moskova-Leningrad 1941, 312 s.

"Hikmet Cevdetzâde ile birlikte 1934'te Türk dilinin Rusça bir gramerini (Grammatika Sovremennogo Turetskogo Yazıka, Leningrad 1934) yazmış olan A.N.Kononov, bu eserinde konuyu daha esaslı olarak ele almıştır." Kitap üç bölüme ayrılmıştır: Fonetik (s.11-37) , morfoloji (s.38-166) ve sentaks (s. 167-293) . Her üç Kısım da oldukça ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Fonetik konusunda uyum, benzeşme ve başka ses değişiklikleri kuralları da gösterilmiştir. Morfoloji kısmında gramatikal kategorilere ve hususiyile kelime yapısına önem verilmiş, fiil bahsi de epey geniş yer tutmuştur. Kitabın en önemli kısmı sentaks kısmıdır ki burada cümle bölümleri, cümlecik tipleri ve kelime takımları detaylı bir şekilde incelenmiş ve hemen her söz bölümüne ait sentaktik kurallar belirtilmiştir.³⁷

11- Kononov, A. N. ; *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka (Çağdaş Türk Edebi Dilinin Grameri)*, Moskova-Leningrad 1956, 569 s.

Kitap, klasik tasnife uyularak üç büyük bölüme, yani fonetik, morfoloji ve sentaks bölümlerine ayrılmıştır. Fonetik 21-58, morfoloji 59-372, sentaks 373-549 sayfaları arasındadır. Eserin baş tarafına Türkiye Türkçesinin tanımı, diğer Türk dilleri arasındaki yeri, kelime hazinesi ; Rusya'da, Avrupa'da ve Türkiye'de Türkoloji araştırmalarının tarihçesi;Türk alfabesi ve imlâsı hakkında toplu bilgiler veren bir giriş bölümü (s. 7-20), sonuna da geniş bir gramer indeksi (s. 550-562) ilave edilmiştir. Her bahsin sonunda o bahisle ilgili bibliyografik bilgiler vardır.³⁸

12- Mayzel, S. ; *Uçebnik Turetskogo Yazıka, I.Fasikül, Moskova 1946.*

13- Samoyloviç, A.N. ; *Kratkaya Uçebnaya Grammatika Sovremennogo Osmansko-Turetskogo Yazıka (Çağdaş Osmanlı - Türk Dilinin Kısa Bir Grameri)* , Leningrad, 1925, 154 s.

14- Senkovskiy, O.İ. ; *Karmannaya Kniga Dlya Russkih Voinov Turetskih Pohodah (:Rus Askerlerinin Türk Seferlerinde Kullanmaları İçin Cep Kitabı) , I. Bölüm:Razgovori Rossiysko-Turetskiye (Rusça - Türkçe Konuşmalar), Sankt Peterburg 1828, II. Bölüm :Osnovnye Pravila Turetskogo Razgovornogo Yazıka (Türk Konuşma Dilinin Başlıca Kuralları) , Sankt Peterburg 1829.*³⁹

15- Sevortyan, E. V. ; *Fonetika Turetskogo Literaturnogo Yazıka (Türk Edebî Dilinin Fonetigi) Moskova 1955, 152 s.*

16- Starostov, L.N. ; *Uçebnik Turetskogo Yazıka, Moskova 1951.*

17- Terentyev, Mihail A.; *Grammatika Turetskaya, Persidskaya, Kirgizskaya, Uzbekskeya (Türkçenin, Farsçanın, Kırgızca ve Özbekçenin Grameri)*, Sankt Peterburg 1875.

18- Yeglički, G. ; *Rukovodstvo Dlya İzuçeniya Osmanskogo Yazıka (Osmanlı Dilini Öğrenmek İçin Kılavuz) Moskova 1916.*

VIII-Yunanca Gramerler

1- Adosides, K. ; *Stoikheia tes Othomanikes Grammatikes, İstanbul 1850.*

2- Alexandriades, D.; *Grammatike Graikiko Turkike, Viyana 1812.*

3- Khloros, I.; *Grammatika tes Turkikes Glosses, İstanbul 1887, II. Baskı 1894.*

İNDEKS

³⁷ Agop Dilâçar, "Yabancı Dillerde Yazılmış Türkçe Gramerlerle Okuma Kitapları", *Türk Dili (4)* Ocak 1952, s.228.

³⁸ Talât Tekin, *a.g.m.*, s.333.

³⁹ Talât Tekin, *a.g.m.*, s.331.

A-TÜRKÇE YAZILMIŞ GRAMERLERİN İNDEKSİ

- Abdullah Râmiz Paşa 7
 Abdülkadir, M. 38
 Adalı, Oya 192
 Ağakay, Mehmet Ali 142
 Ahmed Cevdet Paşa 4,5,8,10
 Ahmed Hadi Maksudî 34
 Ahmed Rasim 29, 44
 Ahter, Necmettin 69,70
 Ak, Mehmet 201
 Akalın, Mehmet 213
 Ali Nazîmâ 13
 Arkın, R. Gökâl 116, 120, 121
 Askerî Rüştiye Komisyonu 37
 Atabay, Neşe 191, 199, 203
 Atalay, Besim 71, 129, 146
 Atıf 35
 Bakşî, Mustafa 122
 Banguoğlu, Tahsin 117, 123,131, 166, 167
 Başman, Avni 132, 150
 Baymur, Fuat 175
 Bayrav, Süheyla 177
 Bergamalı Kadri 1
 Bilgegil, M. Kaya 202
 Birinci, Necat 213, 228
 Bozkurt, Fuat 222
 Burdurlu, İbrahim Zeki 178
 Çam, Ayfer 191, 199
 Çobanzâde, Bekir 45, 78
 Dalkılıç, Mithat Muhittin 102
 Demiray, Kemal 148, 153, 158, 171
 Demircan, Ömer 189, 193, 194, 226
 Dilemre, Saim Ali 107, 112
 Dilmen, İbrahim Necmi 46, 60, 61, 62,
 63, 82, 89, 90, 91, 104, 105, 111, 113
 Dizdaroğlu, Hikmet 168, 170, 187
 Duru, Kâzım Namî 84
 Dürder, Baha 156, 159
 Ediskun, Haydar 156, 159, 172, 215
 Emre, Ahmed Cevat 36, 41, 49, 50, 67,
 68, 75, 76, 77, 81, 85, 86, 87, 88, 124, 130, 143,
 145,151, 157
 Erbil, H. Nahit 133
 Ercilasun, Ahmet Bican 213
 Ergin, Muharrem 164, 207
 Ertan, Ali 152
 Evinç, Vehbi 122
 Fazlullah Han 6
 Ferâizcizade Mehmed Şakir Efendi 19
 Gencan, Tahir Nejat 147,149,150,161,195
 Göğüş, Beşir 148, 163
 Göknel, Yüksel 185
 Gülensoy, Tuncer 213, 223
 Gülsevin, Gürer 218
 Gülsevin, Selma 218
 Güneş, Sezai 224
 Güvemli, Zahir Sıtkı 114
 Hacı Mehmed Zihni Efendi 2
 Hacıeminoğlu, Necmettin 204, 205
 Hatiboğlu, Vecihe 179,180,182, 184, 200
 İbrahim Osman 83
 İleri, Celâl Nuri 39,57, 58, 59
 İmer, Kâmile 188
 Kahraman, Tahir 227
 Kantarcı, İ. 178
 Karahan, Leyla 220
 Karaörs, Metin 221
 Kiremit, Mehmet 206
 Koç, Nurettin 216, 219
 Komisyon 32
 Korkmaz, Zeynep 213, 217, 225
 Köprülüzâde Mehmed Fuad 42
 Kutluk, İbrahim 203
 Kükey, Mazhar 181, 186
 Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi 3
 Maarif Nezareti Sarf Ercümeni 40
 Maarif Vekâleti 134, 135

- Mahmut Fikri 79
 Manastırlı Mehmed Rıfat 20
 Mehmed Faruk 64, 65, 93, 94
 Mehmed Fuad Paşa 4
 Mehmed İhsan 27
 Mehmed Rıfat 14
 Mehmed Sadık 23
 Mesud 35
 Mihrî 15
 Muallim Naci 33
 Necip Âsım 21
 Onan, Necmettin Halil 69, 70, 132, 140,
 141, 150
 Ömer Sıdkı 22
 Öncel, Tuncay 214
 Özdemir, Emin 210
 Özdoğru, Nüvit 165
 Özel, Sevgi 191, 199, 203
 Özön, Mustafa Nihat 153
 Paçacıoğlu, Burhan 212
 Parlatur, İsmail 213
 Pekel, Ali Galip 144
 Pirali, N. 191
 Safa, Peyami 66, 74, 95, 96, 125, 136
 Salih İhsan 30
 Sander, Mithat Sadullah 43, 51, 52, 53,
 54, 55, 80, 97, 98, 99, 100, 101, 108, 110, 115,
 118, 150, 154, 162
 Selen, Nevin 196
 Selim Sâbit 11, 12,
 Seren, Necmi 155
 Server, Ziya 48
 Sevinç, Kâzım 92
 Süleyman Hüsnü Paşa 9
 Süleyman Saip 42
 Şemseddin Sami 16
 Şeyh Ali Vasfî Efendi 25, 26
 Şimşek, Rasim 209
 Tâhir Kenan 17
 Tankut, H.Reşit 106
 Tansu, Muzaffer 127, 128, 173
 Tekin, Halil 197
 Teoman, Ali 139
 Timurtaş, Faruk Kadri 169, 174, 190
 Topaloğlu, Ahmet 211
 Toven, Mehmed Bahaeddin 72,73,119
 Tuna, Osman Nedim 208
 Türelî, Orhan 176
 Türk Dil Kurumu 103, 109, 126, 137, 138
 Türk Dili Encümeni 47
 Üçok, Necip 160
 Yalçın, Cemil 183
 Yalçın, Hüseyin Cahit 31
 Yalkut, Sabri Cemil 56
 Yanyalı Ali Rıza Efendi 24
 Yavuz, Kemal 228
 Yetiş, Kâzım 228
 Yusuf Talibzâde Tıflisî 28
 Zeki, B. 18
 Zülfikar, Hamza 198, 213

B- YABANCI DİLLERLE YAZILMIŞ GRAMERLERİN İNDEKSİ

I-Almanca Gramerler

Appenzeller, Heinz 1

Bergstrasser 2

Brönnie, P. 3

Collinder, B. 4

Fink, L. 5
 Grönbech, Kaare 6
 Hindoglou, Artin 7
 Horten, M. 8
 Jacob, G. 9
 Jansky, Herbert 10
 Jehlitschka, H. 11
 Ludwig, Peters 12
 Manissadjiman, J.J. 13
 Muhieddin, A. 14
 Müller, Auguste 15
 Németh, Gyula 16
 Padel, M. 17
 Piquere P.J. 18
 Radloff, Wilhelm 19, 20
 Räsänen, Martti 21, 22
 Raquette, G. 23
 Rühl, Ph. 24
 Rypka, Jan 25
 Stuerwald 26
 Stumme, H. 27
 Tietze, A. 28
 Wahrmund, Adolf 29
 Weil, G. 30

II-Fransızca Gramerler

Andon, B. Tıngır 1
 Besse, J. K. 2
 Bianchi, T.X. 3
 D'albeville, Pierre 4
 Davids, Arthur Lumley 6
 Deny, Jean 7, 8
 Dietrici, Fr. 9
 Dubeux, L. 10
 Godel, Robert 11
 Hindoglou, Artin 12

Holdermann, J.B. 13
 Jaubert, Amedée 14
 M.Dal Medico (Moise Bey) 5
 Mörer, Alfred 16
 Paris, Bernard 4
 Pfizmaier, Auguste 17
 Preindle, J. V. 18
 Radhouse, James 19
 Societe Linguistique Turque 20
 Ün, İzzet Hamit 21
 Viguiet, M. 22
 Youssouf, Jozeph Reali 15

III-İngilizce Gramerler

Ahsen, Mebruke 13
 Arnold, Edwin 1
 Attaoullah, Fuad 2
 Barker, William 3, 4
 Boyd, Ch. 5
 Davids, Arthur Lumley 6
 Hagopian, V.H. 7, 8
 Kreider, Herman 9, 10
 Lewis, G.L. 11
 Mowle, A.C. 12
 Prettyman, V. 13
 Seaman, W. 14
 Swift, Lloyd 15
 Tien, Anton 16
 Underhill, Robert 17
 Vaughan, Thomas 18
 Wells, Charles 19
 Wittek, P. 20

IV-İtalyanca Gramerler

Antonelli, L. 1
 Argenti, Filippo 2
 Bonelli, Luigi 3, 4
 Carbognano, C. C. 5

Ferraguto, Pietro 6
 Iasigian, St. 4
 Maggio, F. M. 7
 Pianzola, B. 8
 Rossi, Ettore 9
 Scandiana, P. F. 10

V-Latince Gramerler

Clodius J.Ch. 1
 Megiser, Hieronymus 2
 Meninski, François 3, 4
 Nagy, J. Harsanyi 5
 Podestà, G. 6
 Roehrig, F.L.O. 7
 Ryer, A. Du 8
 Schieferdecker, J.D. 9
 Vergeiner R.P.M. 10

VI-Macarca Gramerler

Bálint, G. 1
 Boér, Gy. 2
 Germanus, Gy. 3
 Kúnos, Ignacz 4
 Pröhle, V. 5

VII-Rusça Gramerler

Alekberli, G. 1
 Aylyarov; Ş S. 2
 Bir Komisyon 5
 Cevdetzâde, Hikmet 3
 Dmitriev, N.K. 4, 5
 Gaydarov F.P. 6
 Gordlevskiy V.A. 7
 Kazem-Bek, M. A. (Mirza Mehmed Ali Kâzım Bey) 8, 9
 Kononov, A.N. 3, 10, 11
 Mayzel, S. 12
 Mirza-zâde G. R.. 1
 Samoyloviç, A.N. 13
 Senkovskiy, O.İ. 14
 Sevortyan, E. V. 15
 Starostov, L.N. 16
 Terentyev, Mihail A. 17
 Yegliçki, G. 18

VIII-Yunanca Gramerler

Adosides, K. 1
 Alexandriades, D. 2
 Khloros, I. 3

KAYNAK ESERLER

Abdurrahman Fevzi Efendi; Mikyasü'l Lisân Kıstasü'l Beyân(Çeviren: Ali Ulvi Elöve),İstanbul 1942.
 Adalı, Oya; Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, Ankara 1979.
 Ağakay, Mehmet Ali; Kelime Yapı Yolları, İstanbul 1943.
 Aksan, Doğan; Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim, Cilt1, Ankara 1979.
 Arat, Reşit Rahmeti; "Gramer İstilahları Hakkında" Türk Dili (44) Mayıs 1955, s. 482-485.
 Atabay, Neşe-Kutluk, İbrahim-Özel, Sevgi; Sözcük Türleri, Ankara 1983.
 Atabay, Neşe-Özel, Sevgi-Çam, Ayfer; Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi, Ankara 1981.
 Banarlı, Nihad Sâmi; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt 2.

- Banguoğlu, Tahsin; Ana Hatlarıyla Türk Grameri Kılavuz Kitap, Ankara 1979 (II. Baskı).
- Banguoğlu, Tahsin; Türk Grameri, Ses Bilgisi, Ankara 1959.
- Bekir Çobanzâde; Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usûlü, Bakü 1926.
- Bergamalı Kadri; Müyessiretü'l Ulûm (Çeviren: Besim Atalay), İstanbul 1946.
- Bilgegil, M. Kaya; Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 1982 (II. Baskı).
- Buran, Ahmet; "Türklüğün ve Türk Dilinin Bütünlüğü Açısından Türkçe Adı Üzerine Bir Değerlendirme" Türk Yurdu (Nisan 1993), s. 26-28.
- Caferoğlu, Ahmet ; Türk Dili Tarihi, İstanbul 1984.
- Çağatay, Saadet; "A. N. Kononov, Son Yıllarda SSCB.'de Türkoloji Araştırmaları", TDAY-Belleten (1964) s. 113-126.
- Çağatay, Saadet; "Yazma Sözlük ve Gramerler" Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara 1978, s. 287-294.
- Demircan, Ömer; Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni, Türkiye Türkçesinde Sesler, Ankara 1979.
- Deny, Jean; Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi), (Çeviren:Oytun Şahin) Ankara 1995, 164s.
- Dilâçar, Agop; "1612'de Avrupada Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri", TDAY- Belleten (1970), s. 197-210.
- Dilâçar, Agop; "Yabancı Dillerde Yazılmış Türkçe Gramerlerle Okuma Kitapları" Türk Dili (4) Ocak 1952, s. 227-231.
- Dilâçar, Agop; "Gramer", TDAY-Belleten (1971), s.83-145.
- Dilâçar, Agop;"Türkiye Türkçesi Gramerlerinden Seçme Eserler" Türk Dili (21), Haziran 1953,s.603-609.
- Dilâçar, Agop; Dil, Diller ve Dilcilik, Ankara 1968.
- Dilâçar, Agop; Türk Diline Genel Bir Bakış, Ankara 1964.
- Dilmen, İbrahim Necmi; Türk Dilbilgisi Dersleri, Kısım 2, İstanbul 1936.
- Emre, Ahmed Cevat; Türk Dilbilgisi, İstanbul 1945.
- Ergin, Muharrem; Osmanlıca Dersleri 1, Türk Dilbilgisi, İstanbul 1958.
- Ersoylu, Halil; " Türk Dili Üzerine Yazılmış İngilizce Gramerler" Türk Dünyası Araştırmaları (10), Şubat 1981, s.114-142.
- Gencan, Tahir Nejat; Dilbilgisi, Ankara 1979.
- Gencan, Tahir Nejat; Dilbilgisi 1-2-3 (Lise) İstanbul 1991.
- Grönbech, Kaare; Türkçenin Yapısı (Çeviren:Mehmet Akalm), Ankara 1995.
- Gülensoy, Tuncer; Türkçe El Kitabı 1, Kayseri 1994.
- Gülsevin, Gürer; "Bergamalı Kadri ve Eseri Üzerine" Türk Dili (461), Haziran 1990, s. 211-214.
- Güneş, Sezai; Türk Dili Bilgisi, İzmir 1995.
- Hacıeminoğlu, Necmettin; Türk Dilinde Edatlar, İstanbul 1984.
- Hacıeminoğlu, Necmettin; Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, İstanbul 1984.
- Hatiboğlu, Vecihe; Türkçenin Ekleri, Ankara 1974.

- Kahraman, Tahir; Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları, Ankara 1996.
- Karahan, Leyla; Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri), Ankara 1993.
- Korkmaz, Zeynep; "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar", Türk Dili(535), Temmuz 1996, s.3-18.
- Korkmaz, Zeynep; Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara 1992.
- Korkmaz, Zeynep; Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları, Ankara 1994.
- Maarif Vekâleti; Dilbilgisi, Ortaokul 1, Ankara 1942.
- Mansuroğlu, Mecdut; "Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu" TDAY-Belleten (1959), s.81-93.
- Meydan Larousse; "Dilbilgisi" maddesi, Cilt 3, s. 698.
- Öksüz, Yusuf Ziya; Türkçenin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, Ankara 1995.
- Sander, Mithat Sadullah; Türkçe Gramer, İstanbul 1932.(VI. baskı).
- Sander, Mithat Sadullah; Yeni Türkçe Gramer Dersleri, İstanbul 1934.
- Sevortyan, E.V.; "Türk Dilcilerinin 8. Kurultayında Türk Dilbilgisi", TDAY-Belleten (1958), s.329-339.
- Tekin, Talât; "A. N. Kononov" TDAY-Belleten (1959), s.331.
- Tekin, Talât; "Sovyet Rusya'da Savaşın Sonra Türkoloji Çalışmaları" TDAY-Belleten (1959), s.379-406.
- Timurtaş, Faruk Kadri; Osmanlıca Grameri, 1964.
- Türk Ansiklopedisi; "Dilbilim" maddesi, Cilt 13, s. 268.
- Türk Ansiklopedisi; Gramer Maddesi Cilt 18, s. 58.
- Türk Dili Bibliyografyası; 1928-1945.
- Türk Dili İçin; I- VI, Ankara 1966-1968
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi; "Dilbilgisi" maddesi, Cilt 2, s. 307.
- Türkçe Sözlük; "Dilbilgisi" maddesi, Türk Dil Kurumu, Cilt 1, s. 376.
- Türkiye Bibliyografyası; 1928-1963.
- Ünver, İsmail; "Türkiyede Osmanlıca Öğretiminin Dünü Bugünü", Türkoloji Dergisi, Cilt 10(1), s.21-30.
- Yazı Kurulu; "Türkoloji ve Ödevlerimiz", TDAY-Belleten (1960), s. 1-21.